

Міністерство освіти та науки України
Рівненський державний гуманітарний університет
Психолого-природничий факультет
Кафедра екології, географії та туризму

«До захисту допущено»
Завідувач кафедри

_____ Лико Д.В.
(підпис) (ініціали, прізвище)

“ _____ ” грудня 2021 року

Пояснювальна записка
до кваліфікаційної роботи магістра

зі спеціальності _____ 014 «Середня освіта (Географія)» _____
(код і назва)

на тему: _____ «Особливості вивчення географії у профільних класах старшої
школи» _____

Виконав (-ла): студент (-ка) II курсу, групи _____ МГ-61 _____
(шифр групи)

_____ Кравчук Владислав Васильович _____
(прізвище, ім'я, по батькові) (підпис)

Керівник кандидат хімічних наук, професор кафедри екології, географії
та туризму РДГУ Мартинюк Г.В. _____
(посада, науковий ступінь, вчене звання, прізвище та ініціали) (підпис)

Рецензент завідувач кафедри геології та гідрології, Національного університету
водного господарства і природокористування, кандидат географічних наук,
доцент Романів Оксана Яківна _____
(посада, науковий ступінь, вчене звання, прізвище та ініціали) (підпис)

Засвідчую, що кваліфікаційна робота містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

Студент _____
(підпис)

Оцінка за результатами захисту:

Національна шкала _____

Кількість балів: _____

Оцінка: ЄКТС _____

Рівне – 2021 року

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ПРОФІЛЬНОГО НАВЧАННЯ ГЕОГРАФІЇ В СТАРШІЙ ШКОЛІ.....	6
1.1. Аналіз досліджень впровадження профільного навчання в загальноосвітньому навчальному закладі.....	6
1.2. Теоретичний аналіз проблем упровадження профільного навчання в загальноосвітньому навчальному закладі.....	9
Висновки до розділу	13
РОЗДІЛ 2. ДОСЛІДЖЕННЯ ОРГАНІЗАЦІЇ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ З ГЕОГРАФІЇ В УМОВАХ ПРОФІЛЬНОГО НАВЧАННЯ.....	15
2.1. Система управління профільного навчання в загальноосвітньому навчальному закладі.....	15
2.2. Зміст і структура профільного навчання з географії.....	25
Висновки до розділу	32
РОЗДІЛ 3. МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ З ГЕОГРАФІЇ В СТАРШІЙ ПРОФІЛЬНІЙ ШКОЛІ	34
3.1. Проблеми застосування компетентнісного підходу до створення змісту та методики навчання географії у профільній школі.....	34
3.2. Методичні засади організації освітнього процесу з географії в профільних класах старшої школи	38
Висновки до розділу	50
ВИСНОВКИ.....	51
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	54

ДОДАТКИ

.....60

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Одним із головних напрямків модернізації змісту освіти є створення умов для організації профільного навчання в загальноосвітньому навчальному закладі. Таке навчання сприяє розвитку індивідуальних якостей та інтересів старшокласників, їх професійному самовизначенню та успішній реалізації в соціумі. Профільне навчання можна розглядати як вид диференційованого навчання, при якому враховуються потреби, здібності, нахили учнів. Такі потреби забезпечуються цілями, змістом, структурою й організацією освітнього процесу.

Питання профільного навчання, нових підходів та умов успішної його реалізації відображені у новому Законі «Про освіту», який набув чинності у вересні 2018 року [13], Концепції профільного навчання в старшій школі (2003 р.) [18] та її новій редакції (2009 р.) [19].

В ухваленій у грудні 2016 року Кабінетом міністрів України Концепції «Нова українська школа» на період до 2029 року зазначено мету реформи середньої освіти – сприяти конкурентоздатності українських випускників у сучасному світі, розвиток «всебічно розвиненої, здатної до критичного мислення цілісної особистості, патріота з активною позицією, інноватора, здатного змінювати навколишній світ та вчитися впродовж життя» [20, с.4]. Це означає, що зміст компетентнісного навчання цілком збігається з ідеєю профільного навчання, оскільки в обох випадках їх метою є задоволення потреб учнів в особистісній та професійній сферах.

Згідно Концепції географічної освіти в профільній школі головною метою вивчення географії у профільній школі є «диференціація та індивідуалізація навчальних курсів географії, яка враховує освітні потреби, нахили і здібності учнів, створює умови для визначення старшокласниками власної професійної орієнтації, навчання відповідно до обраної сфери майбутньої діяльності, формування і розвитку їх пізнавальних інтересів. Диференціація навчання забезпечується шляхом

збагачення та розширення традиційних цілей, змісту, структури та організації навчально-виховного процесу в інтересах конкретного учня» [22, с.5].

З метою реалізації змісту географічної освіти у профільній школі за останні роки розроблені типові навчальні плани, створені програми для базових, профільних предметів та курсів за вибором, підготовлено підручники, посібники.

Проте, існує низка проблем, які ускладнюють запровадження профільного навчання у старшій школі. Серед них виділяємо наступні:

1. Відсутність системи організаційного, науково – методичного та психологічного супроводу у закладах загальної середньої освіти для забезпечення допрофільної підготовки та профільного навчання географії. Це призводить до того, що учні не отримують якісних знань та необхідних практичних навичок.

2. Недостатня науково-методична та психологічна підготовка вчителів географії для реалізації профільного навчання. Дана проблема значною мірою зумовлена відсутністю належної комплексної системи підготовки і підвищення кваліфікації вчителів профільних класів.

Таким чином, потреба у розробці та реалізації змісту й методики навчання географії в профільній школі, що базується на використанні ефективних організаційних форм та адаптованих до профільної школи методів навчання зумовили проведення дослідження з теми *«Особливості вивчення географії у профільних класах старшої школи»*.

Мета дослідження – обґрунтувати теоретико-методичні засади профільного навчання географії в старшій школі.

Завдання дослідження.

1. Здійснити теоретичний аналіз досліджуваних проблем профільного навчання.

2. Визначити проблеми та умови впровадження профільного навчання з географії в загальноосвітньому навчальному закладі.

3. Дослідити організацію освітнього процесу з географії в умовах профільного навчання.

4. З'ясувати проблеми застосування компетентнісного підходу до створення змісту та методики навчання географії у профільній школі.

5. Обґрунтувати методичні засади організації освітнього процесу з географії в профільних класах старшої школи.

Об'єкт дослідження – профільне навчання в загальноосвітніх навчальних закладах.

Предмет навчання – організаційно-методичне забезпечення профільного навчання географії в старших класах.

Методи дослідження: а) теоретичні: аналіз психолого-педагогічної, методичної літератури, нормативних документів з метою визначення особливостей профільного навчання в старшій школі; б) емпіричні: анкетування, тестування, спостереження, співбесіда, аналіз залікових і творчих робіт, результатів практичної діяльності.

Наукова новизна одержаних результатів.

У дослідженні проаналізовано та обґрунтовано педагогічні умови організації профільного навчання, запропоновано методику навчання географії в профільній школі відповідно до вимог компетентнісно орієнтованого підходу.

Практичне значення одержаних результатів.

Надані методичні рекомендації щодо опанування змістом географічної освіти в старшій профільній школі на прикладі профілю «Географічний».

Структура кваліфікаційної роботи. Кваліфікаційна робота складається із вступу, трьох розділів, висновків до кожного з них, загальних висновків, списку використаних джерел. Загальний обсяг роботи – 65 сторінок. Робота містить 3 рисунки, 1 таблицю, додатки на 6-ти сторінках. Список використаних джерел складає 59 найменувань.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ПРОФІЛЬНОГО НАВЧАННЯ ГЕОГРАФІЇ В СТАРШІЙ ШКОЛІ

1.1. Аналіз досліджень впровадження профільного навчання в загальноосвітньому навчальному закладі

Проблеми профільного навчання досліджувались і досліджуються багатьма зарубіжними і українськими науковцями.

Зокрема, загальні теоретико-практичні засади профільного навчання в контексті вимог сучасного розвитку освіти висвітлюють Н. Бібік, В. Кремень, О. Ляшенко, С. Максименко, М. Піддячий, О. Савченко, О. Сухомлинська [1,3].

Ідеї профільності теоретично обґрунтовані у Концепції профільного навчання в старшій школі (Л. Березівська, Н. Бібік, М. Бурда, О. Горошкіна, Л. Денисенко, Є. Єгоров, Г. Іванюк, Л. Калініна, В. Кизенко, О. Корсакова, Л. Онищук, М. Пентиліук, С. Трубачева) [18].

В документі визначено сутність, мета, принципи, форми та технології реалізації профільного навчання. Також визначено завдання психологічного супроводу профільного навчання та умови реалізації концепції.

Стан упровадження профільного навчання у практику загальноосвітніх навчальних закладів досліджували О. Бугайова, Ю. Дорошенко, В. Кизенко, Л. Липова, С. Мартиненко, В. Малишева, О. Овчарук та інші [14,15, 32].

У працях Н. Аніскіної, І. Беха, Н. Бібік, А. Бойко, О. Бугайової, Н. Буринської, В. Власової, В. Кременя, Т. Ладиченко, П. Лернера, Ю. Малієнко, Т. Мацейків, П. Мороза, І. Осадчого, О. Пометун, М. Пряжнікова, В. Рибалка, Н. Шиян висвітлено питання зовнішньої профільної диференціації, розроблено концептуальні засади курсів за вибором у структурі профільного навчання, визначено дидактичні підходи до використання організаційних форм навчання у профільній школі [4,5,41].

Важливість фахової та психологічної підготовки вчителів до організації роботи професійної діяльності в умовах профільного навчання у своїх працях доводять

Н. Василенко, І. Жерносек, О. Топузов, Т. Назаренко [47].

Над розробкою концепції шкільної географічної освіти працювали науковці лабораторії географічної освіти Інституту педагогіки АПН України (Г. Ісаєва, В. Корнєєв, О. Корнєєв, О. Кравчук, Л. Круглик, Т. Назаренко, А. Сиротенко, О. Топузов, Л. Тименко, В. Яценко) [22]. У концепції висвітлені основні принципи, методичні рекомендації та шляхи реалізації географічної освіти в профільній школі. Також проаналізовано сучасні тенденції розвитку географії України, виокремлені психолого-педагогічні, дидактичні основи та методичні особливості навчання географії України в старшій школі. Також у документі розглянуті інноваційні підходи до освітнього процесу з урахуванням патріотичної та виховної компоненти.

Сутність і систематичні засади профільного навчання географії в старшій школі, умови та етапи впровадження профільного навчання в загальноосвітні навчальні заклади України вивчала Т. Назаренко [30].

Т. Гільберг звертала увагу на роль елективних курсів (курсів за вибором) в організації допрофільної підготовки і профільного навчання [9].

Щодо визначення поняття профільного навчання у нормативних документах, науково - педагогічній та методичній літературі існують різні підходи.

У Концепції профільного навчання у старшій школі дається таке визначення: «Профільне навчання – вид диференціації й індивідуалізації навчання, що дає змогу за рахунок змін у структурі, змісті й організації освітнього процесу повніше враховувати інтереси, нахили і здібності учнів, їх можливості, створювати умови для навчання старшокласників відповідно до їхніх освітніх і професійних інтересів і намірів щодо соціального і професійного самовизначення [20, с.4]. У цьому ж документі поняття «профіль навчання» трактується як «спосіб організації диференційованого навчання, який передбачає розширене, поглиблене і професійно зорієнтоване вивчення циклу споріднених предметів».

Дослідниця Н. Шиян розглядає профільне навчання як «спеціально організовану форму пізнавальної діяльності, що враховує індивідуальні особливості, бажання й соціальний досвід особистості, спрямований на оптимальний інтелектуальний розвиток особистості учня і передбачає структурування змісту навчального матеріалу, добір форм і методів навчання відповідно до їх можливостей і прагнень» [56].

Дослідники В. Кизенко, О. Кузнецов, С. Рягін, Л. Філатова, І. Якиманська профільне навчання розглядають як вид диференційованого навчання старшокласників відповідно до їхніх освітніх потреб. Потреби зумовлюються орієнтацією старшокласників на вибір майбутньої професії [14].

У дослідженнях Ю. Бабанського, К. Баханова, О. Корсакової, П. Лернера, Б. Ліхачова, О. Савченко, Г. Селевка, П. Сікорського профільне навчання визначається як рівень, форма диференціації та індивідуалізації за інтересами та проєктованою професією, що характеризується поглибленим вивченням певних предметних циклів [45,46].

Можна відзначити загальну тенденцію в оцінках дослідників щодо важливості запровадження профільного навчання. Вона зводиться до того, що профільне навчання, має, з одного боку забезпечити наступність змісту загальної та професійної освіти, а з іншого мотивувати учнів на вибір майбутньої професії.

Тому в умовах нової компетентнісно орієнтованої парадигми освіти запровадження профільного навчання є умовою якісної сучасної шкільної освіти.

1.2. Теоретичний аналіз проблем упровадження профільного навчання в загальноосвітньому навчальному закладі

Запровадження профільного навчання в старших класах загальноосвітнього навчального закладу - важлива складова реформування освіти в Україні. Таке навчання сприяє кращій орієнтації випускників шкіл на ринку праці та визначенню майбутньої професії ще у школі.

Нормативно-правові основи впровадження профільного навчання у загальній середній школі закріплено в Законі України «Про загальну середню освіту», який було ухвалено в 1999 році. У цьому ж документі (ст. 9) визначено профільність старшої школи.

У Національній доктрині розвитку освіти (2002р.) зазначено про необхідність створення умов для профільного навчання.

Більш глибоко про основні засади профільного навчання виписано в Концепції профільного навчання (2003р.) та новій її редакції (2009р.), розробленій науковцями Академії педагогічних наук України.

У Державному стандарті базової і повної загальної середньої освіти (затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 23 листопада 2011 р. № 1392) для уникнення перевантаження учнів визначено співвідношення навчальних предметів, з яких складаються загальноосвітні та профільні комплекси.

У Типовій освітній програмі закладів загальної середньої освіти III ступеня, затвердженій наказом Міністерства освіти і науки України від 20.04.2018 № 408, надані рекомендації щодо використання навчальних планів для 10-11 класів закладів загальної середньої освіти.

Рекомендації стосуються реалізації змісту окремих профілів шляхом запровадження базових та вибірково-обов'язкових предметів, що вивчаються на рівні стандарту, профільних предметів з орієнтовною кількістю тижневих годин, курсів за вибором, до яких належать спеціальні і факультативні курси.

І науковцями і педагогами сама ідея профілізації оцінюється загалом позитивно. Адже її запровадження дасть можливість концентрувати увагу на основних профільних предметах та орієнтувати учнів на вибір майбутньої професії.

Разом з тим фахівці визначають окремі негативні аспекти профілізації старшої школи.

По - перше, недосконалість нормативно-правової бази, яка б регулювала функціонування профільної школи. Зокрема, у базових нормативних документах недостатньо висвітлено основні підходи до профілізації старшої школи, не надано чіткого вичерпного переліку навчальних профілів.

По- друге, профілізація старшої школи може обмежити рівний доступ до якісної освіти, особливо учнів сільської місцевості, де багато малокомплектних шкіл. Такі школи просто випадуть з профільного навчання через бідну матеріально-технічну базу та нестачу вчителів.

По - третє, система підготовки й підвищення кваліфікації педагогічних працівників не передбачає спеціальної підготовки вчителів-предметників, що працюють у профільних класах.

Серед інших ризиків запровадження профільного навчання фахівці називають такі:

- створення профілів призведе до скорочення кількості обов'язкових предметів, а це, в свою чергу до обмеження всебічного розвитку учнів, оскільки увага буде зосереджена на певному сегменті навчальних предметів;
- при створенні профілів навчання враховуються побажання більшості, а інтереси меншості поза увагою;
- профілі навчання створюються для педагогічного навантаження вчителів, а не для задоволення потреб учнів;
- однакові профілі можуть дублюватися у закладах освіти, які розташовані поруч;
- профільне навчання приведе до руйнування класно-урочної системи;
- навчання в профільних класів зведеться до курсу підготовки до вступу у вуз;
- проблеми, пов'язані з фінансуванням профільної школи та інші.

Вирішення окремих негативних аспектів в організації профільного навчання та прогнозування позитивних результатів профілізації може дати історичний досвід функціонування профільної освіти в країнах Європи [28,29].

Європейський досвід в системі організації навчання в старшій школі дозволяє виділити наступні тенденції.

1. Диверсифікація структури навчання на рівні початкової, основної та старшої школи. Старша профільна школа виділяється значною варіативністю навчання за рахунок запровадження значної кількості академічних та професійних програм. Така варіативність дозволяє максимально задовольняти потреби ринку праці та особистісні запити кожного випускника.

2. Число учнів, які продовжують навчатися в старшій школі постійно збільшується, що сприяє загальному підвищенню освіченості населення.

3. Термін обов'язкової, в тому числі профільної освіти збільшується.

4. Тривалість навчання сильно варіюється (від двох до п'яти років залежно від країни і профілю навчання). У школах професійного напрямку тривалість навчання коротша порівняно з академічними профілями.

5. Зазвичай, старшу школу виділяють як самостійний вид освітнього закладу (гімназія, ліцей, «вища» школа тощо).

6. Результати навчання враховуються при вступі у вищі навчальні заклади.

Серед основних підходів до організації старшої профільної школи в Європі виділяють два:

- старша школа функціонує як структурна ланка єдиної середньої школи (Фінляндія, Норвегія, Швеція, Данія, Португалія, Ісландія, та ін.);

- старша школа функціонує як окремий тип навчального закладу - гімназія, ліцей (Франція, Греція, Італія та ін.).

Профільна диференціація здійснюється двома шляхами: інтеграційним, коли профілізація відбувається на основі вільного вибору предметів для вивчення та окремих обов'язкових дисциплін, та сегрегаційним, що передбачає навчання за

певним напрямом у коледжах, гімназіях, ліцеях, спеціалізованих школах після того як учні отримали базову загальну освіту.

На основі аналізу досвіду європейських країн можна визначити основні принципи організації профільного навчання в старшій школі:

- профільне навчання здійснюється на основі вибору учнями напрямку профілізації відповідно до власних здібностей та інтересів;

- кількість напрямів навчання представлена у більшості країн двома напрямками: академічним та професійно - технічним;

- у порівнянні з основною школою кількість обов'язкових навчальних предметів (курсів) зменшена у порівнянні з основною школою. Зазвичай обов'язковими є такі предмети: математика, природничі науки, іноземні мови, рідна мова, фізична культура;

- спостерігається певна пропорція у співвідношенні між обов'язковими, елективними і факультативними курсами;

- навчальні плани і програми вирізняються гнучкістю, що забезпечує можливість зміни профілю навчання;

- тривалість профільного навчання від 2-ох до 5-ти років.

Необхідно відзначити загальні тенденції, що мають місце в системі профільного навчання зарубіжжя, зокрема:

- вагома частка кількості обов'язкових предметів у навчальних планах;

- відсутність жорсткого поділу між академічним та професійно- технічним профілями, їх взаємодоповнення на основі інтеграції загальної і професійної освіти;

- оновлення змісту традиційних дисциплін та впровадження нових навчальних курсів;

- посилення спрямованості освіти на задоволення ринкових потреб та вимог суспільства.

Отже, загальною європейською та світовою тенденцією розвитку старшої школи є її орієнтація на варіативність, широку диференціацію, інтеграцію з професійною освітою. Результатом такої організації навчання має бути

розвинута особистість та її успішна адаптація в соціумі. Відповідні підходи вимагають якісних змін щодо змісту, форм організації та технологій навчання.

Безумовно освіта рухається до більшої технологізації (цифровізації), коли за допомогою хмарних технологій з'являються нові способи подачі, обробки інформації, виконання завдань. Різні засоби візуалізації (відео, анімація, графіка, таблиці) дозволяють краще – доступніше і повніше передати суть географічних процесів, закономірностей.

У світі і в нашій країні з'являються і успішно функціонують інші окрім очної форми навчання нові методики і стратегії. І вимушений перехід на віддалене (дистанційне) навчання показав, що така диверсифікація (різноманітність) заслуговує на своє місце в освітній системі країни.

Ще один з перспективних напрямків освіти в розвинутих країнах світу – індивідуалізація і персоналізація навчання, коли здійснюватиметься індивідуальний підбір предметів на основі інтересів і здібностей. З'являються нові методики, технології, моделі, такі як гейміфікація (привнесення елементів ігор в процес освіти), ед'ютеймент (освіта через розваги), змішаного навчання тощо.

Особлива увага приділяється формуванню таких важливих ключових компетентностей, як критичного мислення, вміння самостійно вчитися, вміння розв'язувати практичні проблеми, вміння працювати в колективі та навчатися протягом життя тощо.

Висновки до розділу

Відповідно до законодавчих актів про освіту старша школа повинна бути профільною, оскільки профільне навчання – важливий крок у реформуванні освіти в цілому.

Диференціація, варіативність та особистісно орієнтованого навчання, які лежать в основі профільності навчання, спрямовані на поглиблене вивчення предметів, задоволення освітніх потреб учнів та їх професійну орієнтацію.

В цілому, розвиток системи профільного навчання в нашій країні є тотожним розвитку світової освіти.

Знання вітчизняного історичного та зарубіжного досвіду щодо розвитку шкільної освіти та профільної географічної, зокрема, має неабияке значення, оскільки дає змогу уникнути помилок на шляху до оптимального визначення мети, структури й змісту шкільної профільної освіти в старшій школі.

Ключові проблеми, пов'язані зі створенням нормативно-правової бази і психологічного супроводу, відповідного навчально – методичного, кадрового, фінансового забезпечення мають вирішуватися на основі модернізації загальної середньої, вищої педагогічної освіти і системи підвищення кваліфікації педагогічних кадрів.

Отже, профільне навчання має перспективу, оскільки найбільше відповідає індивідуальним потребам учнів та прагненню держави задовольнити потреби ринку кваліфікованим кадрами.

РОЗДІЛ 2. ДОСЛІДЖЕННЯ ОРГАНІЗАЦІЇ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ З ГЕОГРАФІЇ В УМОВАХ ПРОФІЛЬНОГО НАВЧАННЯ

2.1. Система управління організацією профільного навчання в загальноосвітньому навчальному закладі

Як зазначалось в розділі 1, профільне навчання є різновидом диференційованого навчання учнів, при якому враховуються їхні індивідуальні потреби, нахили, можливості, що зумовлені перспективою здобути омріяну професію.

На сьогодні серед певної частини освітян спостерігається нерозуміння особливостей профільного навчання, яке проявляється в ототожненні його з професійним навчанням.

У Законі України «Про освіту» ці поняття розмежовані на:

- академічне, як профільне навчання на основі поєднання змісту освіти, визначеного стандартом профільної середньої освіти, і поглибленого вивчення окремих предметів з урахуванням здібностей та освітніх потреб здобувачів освіти з орієнтацією на продовження навчання на вищих рівнях освіти;

- професійне, як орієнтоване на ринок праці профільне навчання на основі поєднання змісту освіти, визначеного стандартом профільної середньої освіти, та професійноорієнтованого підходу до навчання з урахуванням здібностей і потреб учнів[13].

Організація профільного навчання у старшій школі відбувається поетапно. Визначаючи майбутні напрямки профілізації, адміністрації та вчительському колективу необхідно враховувати наступні умови.

1. Врахування актуальних освітніх потреб учнів у певних напрямках спеціалізації.

З метою вивчення потреб учнів варто запровадити в освітньому закладі профільну діагностику - вивчення здібностей та інтересів учнів, за якими можна визначити їх навчання за окремим профілем. У виборі майбутнього профілю

важливо здійснювати консультування та проводити інформаційну роботу з використанням мережі Інтернет, інших засобів масової інформації, випуску друкованої продукції тощо.

2. Забезпечення допрофільної підготовки учнів 8-9 класів.

Головною метою допрофільної підготовки є створення умов, що в подальшому сприятимуть свідомому вибору учнями відповідного профілю навчання. В ході цього підготовчого періоду маються вирішуватися важливі завдання: максимальне розкриття та розвиток здібностей учнів, мотивація навчальної діяльності та формування інтересу до окремого профілю, інформування про зв'язок між вибором профілю і перспективами вибору професії.

Такі важливі завдання реалізуються в процесі використання різноманітних форм та технологій. Серед форм реалізації: поглиблене вивчення окремих предметів, вивчення курсів за вибором, факультативів, гурткова робота, участь в конкурсах - захистах Малої академії наук, предметних олімпіадах, інтелектуальних іграх-конкурсах тощо.

3. Забезпечення загальноосвітніх навчальних закладів кваліфікованими педагогічними кадрами, що можуть здійснювати відповідний науково-методичний супровід.

Профільна школа потребує вчителів з високим рівнем професійної компетентності. Професійна компетентність включає в себе такі компоненти:

- когнітивний (знаннєвий): знання змісту профільного навчання в школі, особливостей засвоєння навчального матеріалу, технологій та методик освітнього процесу (дослідницьких, проєктних, інтерактивних, інформаційних), психофізіологічних особливостей учнів тощо.

- мотиваційний, що включає в себе систему заходів мотивації не тільки матеріального стимулювання а й морального, тобто внутрішнє прагнення вчителя самореалізуватися у педагогічній діяльності, динамічно розвиватися як професіонал.

- особистісний – важливі для діяльності вчителя особистісні якості: готовність до рефлексії, здатність до самоаналізу.

Вчителі, які працюють у профільних класах мають потребу у постійному підвищенні власної кваліфікації. Серед найбільш поширених форм підвищення кваліфікації – підготовка на базі обласних інститутів післядипломної педагогічної освіти та на базі вищих навчальних закладів педагогічного спрямування.

Ефективним засобом професійного зростання має стати самоосвіта та участь у постійно діючих професійних спільнотах: методичних об'єднаннях, творчих групах, школах педагогічного досвіду тощо.

4. Забезпечення психолого-педагогічного супроводу допрофільного і профільного навчання.

Психологічний супровід профільного навчання та допрофільної підготовки передбачає моніторинг та корекцію розвитку учнів, їх профорієнтацію та діагностику. В результаті психологічного супроводу вирішуються такі завдання як допомога учням старших класів у професійному самовизначенні та плануванні майбутньої кар'єри, формування у старшокласників навичок самоаналізу, самопізнання, саморефлексії, готовності до професійної самореалізації в умовах сучасного життя.

Як показує практика, найбільш ефективною формою психологічного супроводу є профорієнтаційна діагностика, метою якої є виявлення інтересів, здібностей, особистісних якостей у контексті обрання учнями майбутньої професії.

Важливою формою психологічного супроводу є професійна консультативна діяльність, яка передбачає проведення тренінгів, семінарів, екскурсій, бесід тощо. Результати діагностики враховуються під час формування груп учнів перед професійним відбором.

5. Наявність сучасної матеріально-технічної бази, яка б включала оснащені сучасною технікою та обладнанням кабінети, лабораторії, географічні майданчики, засоби комунікації (комп'ютерну техніку, швидкісний інтернет), укомплектований бібліотечний фонд тощо.

Отже для організації профільного навчання в загальноосвітньому навчальному закладі визначальним є створення освітнього середовища, в якому

центральне місце займають учні зі своїми потребами, школа, яка має сприяти особистісному розвитку школярів, кваліфіковані вчителі, здатні забезпечити освітній процес.

Т. Назаренко співіснування виділених вимірів освітнього середовища – учень, школа, вчитель, суспільство пропонує характеризувати взаємозв'язками, взаємодією та взаємозумовленістю (рис.2.1) [31, с. 58].

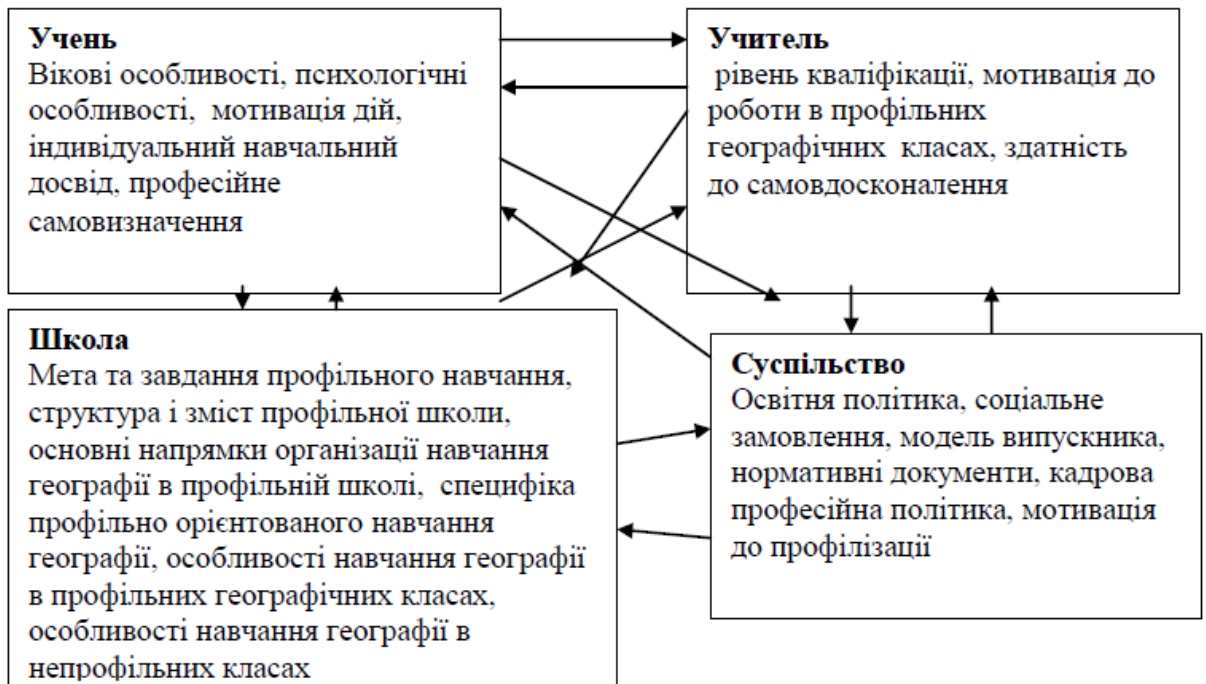

Рис. 2.1. Взаємозв'язок вимірів освітнього середовища

Важливу роль для забезпечення ефективно організованого профільного навчання у старшій школі відіграє моделювання профілю навчання (рис.2.2). Сам процес моделювання повинен включати три послідовних етапи під час яких:

- вивчають та оцінюють мету та завдання профільного навчання та умови, за яких його реалізують (аналітичний етап);
- вивчають засоби і форми моделювання (перспективний етап);
- реалізують задум і відтворюють на практиці розроблений проєкт профільного навчання (виконавчий етап) [47, с. 6].

ОРІЄНТОВНА МОДЕЛЬ ПРОФІЛЬНОГО НАВЧАННЯ

Рис 2.2. Орієнтовна модель профільного навчання

Для визначення профілю навчання адміністрації загальноосвітнього навального закладу потрібно не лише врахувати наявні умови але й детально вивчити Державний стандарт базової і повної загальної середньої освіти, Типові навчальні плани, навчальні програми з предметів. Це потрібно зробити для організації змісту освітнього процесу та допустимого навантаження на тиждень.

Відповідно до концепції профільного навчання освітніми закладами можуть бути обрані такі напрями: суспільно-гуманітарний, філологічний, художньо-естетичний, природничо-математичний, технологічний, спортивний.

Ці напрямки формуються на основі варіації різних наборів базових, профільних предметів та курсів за вибором.

Базові загальноосвітні предмети складають інваріантну частину змісту загальної середньої освіти і є обов'язковими для викладання у всіх профілях. Задомогою цих предметів реалізуються цілі й завдання загальної середньої освіти. Зміст навчання і вимоги до підготовки старшокласників визначаються Державним стандартом базової і повної середньої освіти.

Профільні загальноосвітні предмети – це предмети, за допомогою яких реалізуються цілі, зміст і завдання окремого профілю. Вони є обов'язковими для тих учнів, які обрали даний профіль навчання. Особливостями вивчення профільних предметів є: поглиблене опанування змісту матеріалу передбаченого стандартом освіти; системний та логічно упорядкований виклад понять, теорій, законів; використання знань із споріднених предметів; використання активних методів навчання та діяльнісних форм організації освітнього процесу, організація дослідницької, проектної діяльності учнів.

Поглиблене вивчення не одного предмету, а циклу предметів запобігає надто вузькій спеціалізації старшокласників яка, як правило, не відповідає їх потребам та інтересам. Зазвичай учнів цікавить не один предмет, а цикл предметів, не одна професія, а ряд суміжних професій. Вивчення циклу профільних предметів дозволяють посилити практичне спрямування навчання в першу чергу за рахунок інтеграції знань і методів пізнання та застосування їх у різних сферах діяльності, в т. ч. і професійній.

Зміст профільних предметів реалізується за рахунок варіативної та інваріантної складових змісту загальної середньої освіти.

У профільних загальноосвітніх навчальних закладах опанування змісту предметів відбувається на таких рівнях:

1. Рівень стандарту – обов'язковий мінімум змісту навчальних предметів, який не передбачає подальшого їх вивчення (наприклад, географія у філологічному профілі; хімія та біологія у профілі інформатика або інтегрований курс

«Природничі науки», який призначений для тих учнів, для яких природничі предмети не є профільними.

2. Академічний рівень – обсяг змісту матеріалу є достатнім для вивчення предметів у вищих навчальних закладах. Цей обсяг визначається для тих навчальних предметів, які не є профільними, але базовими або близькими до профільних (наприклад, загальноосвітні курси біології, хімії у фізико-технічному профілі або загальноосвітній курс фізики у хіміко-біологічному профілі).

Зміст навчання на першому і другому рівнях визначається державним загальноосвітнім стандартом.

3. Рівень профільної підготовки – зміст навчальних предметів поглиблений і передбачає орієнтацію на майбутню професію.

Профільних предметів має бути не більше двох-трьох з однієї або споріднених освітніх галузей (наприклад, фізика, інформатика і математика, географія і економіка, хімія і технології, біологія і екологіятощо). Так, у профілях, де обрано природничі предмети біологія і хімія, решта природознавчих предметів (фізика, географія) вивчається за програмою загальноосвітнього рівня.

Зміст окремих навчальних предметів може інтегруватися. Так, у профілях художньо – естетичного і філологічного спрямування може вивчатися інтегрований курс «Суспільствознавство», а у профілях спортивного, технологічного напрямів – «Природничі науки».

Курси за вибором – це навчальні курси, які входять до складу допрофільної підготовки та профільного навчання. У загальноосвітньому навчальному закладі вони функціонують за рахунок варіативного компонента змісту освіти.

Головним завданням курсів за вибором допрофільної підготовки є вибір профілю навчання та окреслення сфери майбутньої професійної діяльності учнів.

Курси за вибором учні обирають добровільно. В допрофільній підготовці курси за вибором є короткочасними (9-17 годин). Упродовж 2-х років учні вивчають не менше 3-х- 4-х курсів.

За змістом можна виокремити декілька видів курсів за вибором для допрофільної підготовки:

- професійно - орієнтаційні, які ознайомлюють учнів із сучасними професіями;
- курси, що поглиблюють знання учнів з шкільних предметів;
- прикладні курси, метою яких є навчання учнів передбачати та оцінювати свої можливості щодо способів діяльності.

У старшій профільній школі курси за вибором мають готувати школярів до усвідомленого та відповідального вибору майбутньої професії.

Упродовж 3-х років навчання у старшій школі учні обирають для вивчення не менше 4-х – 5-ти курсів за вибором.

Курси за вибором у старшій школі покликані виконувати такі функції:

- забезпечувати поглиблене вивчення профільних предметів;
- забезпечувати міжпредметні зв'язки, сприяти вивченню предметів, які є непрофільними;
 - вивчати основи проведення наукового експерименту та методи пізнання природи.

Ефективність роботи загальноосвітнього освітнього закладу залежить не лише від змістового наповнення окремих профілів але й від взаємодії суб'єктів профільного навчання.

У концепції профільного навчання визначені такі форми його організації [19].

Внутрішньошкільні:

- профільні класи в загальноосвітніх навчальних закладах;
- профільні групи в багатопрофільних загальноосвітніх навчальних закладах (передбачають профільну підготовку груп учнів у класах певного напрямку профілізації, наприклад, у класі суспільно-гуманітарного напрямку можуть бути організовані групи для навчання за філологічним та історико-правовим профілями);
 - профільне навчання за індивідуальними програмами та навчальними планами (здійснюється для задоволення індивідуальних запитів обдарованих учнів);
 - динамічні профільні групи (створюються за бажанням учнів у

профільних школах, що мають належне кадрове та матеріально-технічне забезпечення і можуть функціонувати у паралельних класах старшої школи (за наявності не менше 12-ти учнів у групі).

Зовнішні:

-міжшкільні профільні групи (створюються у навчально-виховному комплексі (НВК), опорній старшій школі, профільній школі інтернатного типу, міжшкільному навчально-виробничому комбінаті (МНВК) за рахунок поєднання ресурсів і коштів закладів освіти, приватних осіб тощо з метою більш змістовного й організованого вивчення спецкурсів);

-профільні школи інтернатного типу (здійснює загальну середню освіту і має на меті допрофесійну підготовку молоді з числа випускників основної школи (за умови наявності кадрових, фінансових, інформаційних ресурсів, сучасної навчально-матеріальної бази);

-опорна старша школа (організовується у межах освітнього округу, переважно у сільських районах, має сучасну матеріально-технічну і навчально-методичну базу та спроможна забезпечувати на належному рівні здобуття профільної освіти);

-освітній округ (це сукупність закладів освіти (їхніх філій), зокрема закладів позашкільної освіти, закладів культури, фізичної культури і спорту, що забезпечують доступність освіти для осіб, які проживають на відповідній території;

-навчально-виховний комплекс (НВК) - об'єднання освітніх, фінансових, інформаційних ресурсів навчальних закладів різних типів і рівнів акредитації для задоволення допрофесійних і професійних запитів учнів.

- міжшкільний навчально-виробничий комбінат (МНВК) - навчальний заклад, який забезпечує потреби учнів загальноосвітніх навчальних закладів у профорієнтаційній, допрофесійній та професійній підготовці;

- загальноосвітні навчальні заклади на базі вищих навчальних закладів, які забезпечують загальноосвітню підготовку та профільну підготовку, яка відповідає професійній спеціалізації факультетів цих закладів і реалізується в основному його науково-педагогічними працівниками.

Профільне навчання здійснюється у загальноосвітніх навчальних закладах різного типу: однопрофільних і багатoproфільних школах, спеціалізованих школах, ліцеях, гімназіях, колегіумах, школах з класами з поглибленим вивченням окремих предметів.

Загальноосвітній навчальний заклад може мати один або декілька профілів. В окремих випадках загальноосвітній навчальний заклад (клас) може організувати навчання за універсальним профілем. Тоді задоволення освітніх запитів учнів здійснюється за рахунок введення курсів за вибором, які дають змогу поглибити або професійно спрямувати зміст споріднених базових предметів.

У таких підходах профільне навчання сприяє формуванню загальних і фахових компетенцій учнів, що є надзвичайно важливим для їх майбутньої професійної діяльності і соціалізації в цілому. Оптимально зреалізувати таку систему навчально-виховного процесу можна тільки активно використовуючи інноваційні підходи до організації та технологічного забезпечення освітянської системи в цілому.

2.2. Зміст і структура профільного навчання з географії

Побудова змісту профільного навчання з географії в старшій школі базується на Концепції профільного навчання та ідеї дворівневого стандарту (базового - стандартний і академічний, та профільного). Також до уваги береться нормативне забезпечення (державні стандарти, навчальні плани, програми, підручники, науково-методична допомога, підвищення кваліфікації педагогічних кадрів тощо).

Основу профільного навчання географії складає основний курс географії, на вивчення якого для кожного рівня відводиться згідно навчального плану певна кількість годин (*Додатки А, Б*).

Основний курс доповнюється профільними і спеціальними курсами за вибором, факультативами, практикумами, години на вивчення яких виділяються із шкільного компонента (рис.2.3), [31, с. 63].

Рис.2.3. Співвідношення різних за змістом курсів

Розглянемо більш детально рівні опанування змістом географічної освіти в старшій профільній школі.

1. Рівень стандарту – передбачає засвоєння мінімуму змісту шкільної географії.

Цей рівень реалізується у спортивному, філологічному, художньо-естетичному, фізико-математичному, спортивному та технологічному напрямах.

Базовим обов'язковим курсом для вивчення географії на рівні стандарту є «Економічна та соціальна географія світу», який вивчається у 10-х класах всіх напрямів, оскільки він входить до інваріантної складової змісту середньої освіти.

У курсі вивчаються особливості розвитку і розміщення господарства світу, населення у регіонах світу та окремих країнах.

2. Академічний рівень забезпечує більш глибоке опанування навчальним матеріалом і може реалізуватись в універсальному, суспільно-гуманітарному та природничому напрямах. Згідно нових рекомендацій щодо в школі ці два рівня об'єднанні в один.

3. Профільний рівень навчання географії представлений курсом «Географія» і розрахований на 350 годин (по 5 годин на тиждень у 10-11-х класах). У програмі акцентовано увагу на основних тенденціях і закономірностях розвитку географічної оболонки, особливостях соціально-економічного, політичного та соціокультурного розвитку регіонів і провідних країн світу та України [10].

Окрім базових загальногеографічних курсів, які є обов'язковими для всіх профілів, зміст профілю навчання географії визначається профільними загальноосвітніми географічними курсами та елективними курсами (курсами за вибором).

Профільні загальноосвітні географічні курси мають практичне спрямування і вивчаються поглиблено. Вони є обов'язковими для тих учнів, які обрали відповідний профіль і можуть бути представлені як цілісний наскрізний курс «Географія» або як поєднання навчальних курсів географічного змісту.

Курси за вибором (елективні) у профільних класах допомагають:

- виявляти індивідуальні здібності учнів до обраного ними напряму профілю;
- визначити або передбачити власну професійну діяльність;

- створити навчально-методичну базу з географії, що дозволить реалізувати учневі свій потенціал за межами освітнього закладу;

- створити відповідні умови профільного навчання для вчителів, що здійснюватимуть профілізацію.

Таким чином, елективні курси з географії є своєрідною надбудовою географічного профілю, що допомагає розвивати зміст академічного і профільного рівнів.

Розрізняють допрофільні і профільні елективні курси. Головним завданням допрофільних елективних курсів є допомога учням основної школи у виборі профілю навчання та ознайомлення їх із сучасними професіями [59].

Вибір курсів за вибором здійснюється учнями добровільно. Такі курси, як правило, є короткочасними (до 17 годин), а тому впродовж 2-х років учні можуть опанувати декілька курсів.

У старшій профільній школі курси за вибором сприяють виявленню індивідуальним здібностей і нахилів та орієнтують на професійне самовизначення.

Кожен учень впродовж навчання у старшій школі обирає для вивчення не менше 4-х - 5-ти курсів за вибором.

Такі курси поділяють на:

- загальноорієнтаційні, головним завданням яких є інформування учнів про профілі навчання у старшій школі, види діяльності та коло професій, пов'язаних з даним профілем, допомога у виборі профілю навчання з урахуванням індивідуальних здібностей;

- предметно - орієнтаційні, які спрямовані на профільну підготовки з конкретного навчального предмета;

- міжпредметні, які орієнтують учнів на вивчення конкретного навчального предмета на профільному рівні і розкривають специфіку його вивчення у взаємозв'язку з іншими профільними предметами. Наприклад, «Основи біогеографії», «Природознавство», тощо.

Факультативи, на відміну курсів за вибором, є необов'язкові для вивчення цілим класом. Такий курс учні обирають для поглиблення і розширення знань з предмета, або окремої теми відповідно до власних бажань та інтересів.

Під час вивчення факультативних курсів можна використовувати форми та методи, які характерні для позакласних занять.

Науковцями та педагогами України створено ряд програм курсів за вибором. Зокрема «Соціальна географія», «Геоєкологія», «Країнознавство», «Географія населення з основами демографії», «Конструктивна географія», «Географія країн Європейського Союзу», «Географічні інформаційні системи», «Історична географія», «Медична географія», тощо (*Додаток Г*).

Реалізації профільного навчання у старшій школі здійснюється згідно типової освітньої програми закладів загальної середньої освіти III ступеня [43].

Запропоновані програмою навчальні плани дають змогу залежно від умов освітнього закладу комплектувати старшу школу за напрямками диференціації: природничо-математичним, філологічним, суспільно-гуманітарним, художньо-естетичним, технологічним, спортивним. Напрями диференціації конкретизуються в окремі профілі навчання: фізичний, математичний, біолого-хімічний, економічний, географічний, екологічний, правовий, інформаційно-технологічний тощо.

Географія як профільний предмет вивчатися у природничо-математичному напрямі (географічний профіль), (*Додаток В*), суспільно-гуманітарному (економічний профіль), (*Додаток Г*).

Науковці лабораторії географічної освіти України пропонують розширити коло поглибленого вивчення географії шляхом реалізації в навчальному закладі таких профілів навчання:

- природокористування, географічного, геоєкологічного, природознавчого, біогеографічного, біологічного, медико-біологічного, астрономічного та інших профілів у природничо-математичному напрямі;

- країнознавчого, суспільно-географічного, економіко-географічного, історико-географічного, історико-краєзнавчого та інших у суспільно-гуманітарному напрямі;

- географічних інформаційних технологій (ГІТ), агротехнологічного та інших у технологічному напрямі;

- туристсько-краєзнавчого або іншого у спортивному напрямі тощо [22].

Обов'язковим для профільного вивчення предмета є курс географії, розрахований на 350 годин (по 5 годин на тиждень у 10-11 класах)[10].

У програмі акцентовано увагу на основних тенденціях і закономірностях розвитку географічної оболонки, особливостях соціально-економічного, політичного та соціокультурного розвитку регіонів і провідних країн світу та України. У знаннєвому компоненті регламентовано засвоєння географічної номенклатури.

У 10 класі учні вивчають курс «Регіони і країни світу», що є продовженням базової географічної освіти у профільних класах старшої школи. Він спрямований на розкриття глобальних та регіональних явищ і процесів, що відбуваються як у світі в цілому, так і в окремих субрегіонах, країнах і їх регіонах.

Наведений у програмі перелік країн для вивчення є орієнтовним. Учителю надається право додавати для вивчення ті країни, що відповідають інтересам навчального закладу з огляду на його можливі міжнародні зв'язки, пріоритетам зовнішньої політики України з урахуванням зміни політичної, економічної ситуації у світі.

Окремі питання курсу доцільно пропонувати учням опрацьовувати самостійно. Необхідно стимулювати пізнавальну діяльність старшокласників, спонукати їх, використовуючи базові поняття, закономірності, типові плани комплексної характеристики територій (регіонів та окремих країн), розвивати навички самостійного пошуку та аналізу інформації, прогнозування та проектування.

У 11 класі зроблено акцент на розгляд основних тенденції і закономірностей розвитку географічної оболонки, її структурну особливість – горизонтальну

(широтну) зональність. Закони еволюції, цілісності, колообігу речовин і енергії, ритмічності розглядаються для всіх сфер географічної оболонки з урахуванням екологічних умов. Окремий розділ присвячено вивченню топографії з основами геодезії, картографії, географічним інформаційним системам (ГІС) та дистанційному зондуванню Землі (ДЗЗ). Це відповідає вимогам сьогодення сучасного світу і з огляду на зростаюче значення такої інформації для територіальної організації господарства й інформаційного забезпечення обороноздатності держави.

Практичні роботи, є важливою й обов'язковою складовою уроку географії. Вони передбачають розв'язування географічних, екологічних і соціально-економічних задач, здійснення порівняльного аналізу, проведення міні-досліджень, дискусій, круглих столів, ділових ігор, моніторингових досліджень, підготовку презентацій, написання есе, творчих робіт, створення індивідуальних і колективних проєктів. Мета проведення таких робіт може бути різною – мотиваційною, узагальнюючою, контролюючою тощо. У 10 класі передбачено виконання 25 практичних робіт, в 11 класі – 54, які є обов'язковими для всіх учнів класу. Учитель обов'язково оцінює п'ять практичних робіт на вибір у кожному семестрі.

До більшості розділів курсу запропоновано орієнтовні теми творчого характеру для проведення досліджень. Учитель оцінює таку роботу під час її захисту чи презентації.

Під час організації вивчення курсу важливо використовувати компетентнісний, діяльнісний практико-орієнтований та особистісно орієнтований підходи до засвоєння змісту. У процесі засвоєння змісту формуються не тільки специфічні географічні, а й загальнонавчальні знання, вміння, навички, ключові компетентності: інформаційно-цифрова, соціальна, підприємницька, здоров'язбережувальна, математична, вміння розв'язувати проблеми, спілкуватися рідною та іноземними мовами тощо[10, с.113].

Велику роль у навчанні географії відведено роботі з картою та статистичними матеріалами для встановлення причинно-наслідкових зв'язків, правильної оцінки найважливіших соціально-економічних питань.

Крім основного курсу зміст профільної підготовки посилюється курсами за вибором.

Провідні українські вчені-географи, зокрема П. Г. Шищенко та ін., пропонують такі профільні курси та курси за вибором:

-для суспільно-гуманітарного профілю – «Країнознавство», «Демогеографія», «Комерційна географія», «Географія релігій», «Суспільна географія», «Геополітика» та ін.;

-для природничо-математичного профілю – «Глобальна географія», «Геоєкологія», «Геологія», «Геофізика», «Геохімія», «Біогеографія», «Космічне землезнавство» та ін.;

-для технологічного профілю – «Конструктивна географія», «Геологія», «Географія людської діяльності», «Геоінформатика», «Природокористування» тощо;

-для художньо-естетичного профілю, враховуючи його специфіку, – «Географія населення», «Географія культури», «Географія релігій»;

-для спортивного профілю, якщо школярі обирають, наприклад, спеціальність «Туризм» – «Географія туризму», «Медична географія», «Рекреаційна географія», «Види туризму» тощо [25, 40, 50].

Розглянемо більш детально рівні опанування змістом географічної освіти в старшій профільній школі на прикладі профілю «Географічний».

Цей профіль є універсальним за змістом і його створення в старшій школі буде корисним для тих учнів, які хочуть активно вивчати просторову природну і соціально-економічну різноманітність, господарство і населення Землі.

Орієнтовне планування рівнів опанування змісту базових навчальних предметів може виглядати наступним чином:

-рівень профільної підготовки (за програмами профільної підготовки вивчаються предмети: географія, іноземна мова, інформатика, людина і природа);

- академічний рівень (за програмами загальноосвітньої підготовки вивчаються українська мова, українська література, зарубіжна література, історія України,

всесвітня історія, правознавство, філософія, основи економіки, художня культура, алгебра, геометрія, астрономія, біологія, фізика, хімія, технології);

- рівень стандарту (за програмами загальнокультурної підготовки вивчаються громадянська освіта, фізична культура, основи захисту Вітчизни, основи медико-санітарної підготовки, основи мистецтвознавства, основи релігієзнавства).

Зазначимо, що вибір профільних предметів може змінюватися залежно від вибору учнів та їх батьків, наприклад: 1) географія, математика, інформатика;

2) географія, українська мова і література, інформатика; 3) географія, фізична культура, українська мова і література тощо.

Впроваджуючи географічний профіль, адміністрації загальноосвітнього закладу необхідно пам'ятати про наявність відповідної матеріально – технічної бази: обладнаний сучасною мультимедійною технікою та засобами навчання кабінет географії, географічний майданчик або метеостанцію.

Майже четверта частина навчальних годин у змісті профілю відводиться на курси за вибором учнів. Оскільки коло географічних досліджень дуже широке, то їхній зміст може бути досить різноманітним.

Дуже важливо щоб даний профіль задовольняв потреби старшокласників у професійному самовизначенні, наприклад отримання спеціалізацію еколога, лісника, екскурсовода, адміністратора географічних баз даних.

Така спеціалізація має базуватися на змісті базових навчальних предметів та курсів за вибором, кваліфікованих педагогічних кадрах, матеріально-технічній базі освітнього закладу.

Висновки до розділу

У розділі схарактеризовано основні вимоги до розробки змісту навчання географії в системі профільної освіти та вимоги до типів навчальних профілів з географії. Отже, профіль навчання з географії – це спосіб організації диференційованого навчання, який передбачає поглиблене і зорієнтоване на професійне визначення вивчення циклу споріднених предметів.

Саме у поєднанні наукових знань з практичним життям і полягає основна ідея географічної освіти у старшій профільній школі.

Метою вивчення географії у профільній школі є індивідуалізація та диференціація навчання географії, яка враховує потреби та здібності школярів, створює умови для розвитку пізнавальних інтересів та визначення учнями професійної орієнтації. Диференціація навчання забезпечується розширенням та збагаченням структури, цілей, змісту та організації освітнього процесу в інтересах кожного учня. Якість та ефективність профільного навчання значною мірою залежить від моделювання профілю навчання.

Моделі профілів навчання – це моделі, що призначені для вивчення конкретних напрямів профілізації та створення профілів навчання. У поєднанні з іншими методами таке моделювання забезпечує високий науковий рівень, та творчий характер організації профільного навчання.

РОЗДІЛ 3. МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ З ГЕОГРАФІЇ В СТАРШІЙ ПРОФІЛЬНІЙ ШКОЛІ

3.1. Проблеми застосування компетентнісного підходу до створення змісту та методики навчання географії у профільній школі

У пояснювальній записці до програми для профільного навчання географії в 10-х і 11-х класах визначено загальну мету географії, яка полягає у тому, щоб «вдосконалити уявлення учнів про географічну картину світу, утверджувати поняття про географію як конструктивну науку і формувати географічне мислення на основі історичного, просторового, комплексного, типологічного, проблемного і конструктивного підходів. Провідні ідеї програм – гуманізація, соціологізація, екологізація, економізація, залучення учнів до соціально корисної практичної діяльності засобами сучасної географії»[10, с.110].

У цьому ж документі визначені основні завдання профільного навчання, головними з яких є:

- ознайомлення з принципами і світовим досвідом раціонального природокористування, охороною навколишнього середовища, сталого(збалансованого) розвитку;

- розвиток географічної, екологічної й економічної культури, розуміння викликів, що стоять перед державою і світовою цивілізацією;

- сприяння полікультурному, толерантному, неупередженому сприйняттю і доброзичливому ставленню до інших етносів, народів, груп та особистостей;

- розвиток в учнів інтересу та поваги до культури свого народу й інших народів, прагнення зберегти і примножити культурну спадщину своєї країни і всього людства, вчитися жити і працювати в полікультурному середовищі;

- виховання в учнів рис громадянина України, загальнолюдської духовної ціннісної орієнтації, вміння сприймати ідеї гуманізму та демократизму, патріотизму

і взаєморозуміння між народами, утверджувати ідеї демократії, добра та справедливості;

- підготовка старшокласників до свідомої активної участі в суспільному житті Української держави, усвідомлення її роль і місця в Європі та світі, формування відповідальності за долю України, Європи, світу;

- розвиток вміння зіставляти географічні й економічні події і процеси, працювати з різними джерелами знань, самостійно здобувати географічну інформацію;

- розвиток творчого мислення, формування власного погляду та критичного ставлення до інформації, обстоювання власних поглядів на ту чи іншу географічну проблему, толерантно ставитись до протилежних думок.

Мета і завдання профільних курсів географії цілком узгоджуються з вимогами Державного стандарту базової середньої освіти, положеннями «Концепції Нової української школи» та завданнями реформування освіти у зв'язку із упровадженням компетентнісного підходу [21, 42].

У цих документах визначено пріоритетність компетентнісного, особистісного зорієнтованого і діяльнісного підходів до змісту освіти.

Компетентнісний підхід передбачає спрямованість освітнього процесу на формування й розвиток в учнів *ключових компетентностей* (вміння вчитися, здоров'язберігаюча, загальнокультурна, комунікативна, інформаційна, громадянська, соціальна компетентності) та *предметних* (географічних) компетентностей.

Визначальними категоріями компетентнісного підходу є поняття «компетенція» та «компетентність».

Предметні географічні компетенції – це специфічні для географії знання, вміння й навички та досвід їхнього застосування; досвід творчої діяльності; вміння мислити просторово й комплексно; емоційно-ціннісні установки щодо довкілля та діяльності в ньому (погляди, переконання, ціннісні орієнтації).

Предметні компетенції з географії як результат навчання виписані в Державному стандарті такими ключовими словами як: *знає і розуміє; уміє і застосовує; виявляє ставлення і оцінює тощо.*

На відміну від компетенції, компетентність означає володіння учнями географічною компетенцією, яка ґрунтується на особистісному ставленні до неї. Отже *компетентність* – це сукупність знань, умінь, навичок, досвіду творчої діяльності, емоційно-ціннісних установок і здібностей учня, сформованих на основі його досвіду [38, 44].

Таким чином, формування змісту географічної освіти впрофільній школі за умов використання компетентнісного підходу передбачає спрямованість освітнього процесу на розвиток умінь і навичок особистості, застосування на практиці здобутих знань з предмета, успішну адаптацію учнів у соціумі, професійну самореалізацію, формування здібностей до колективної діяльності та самоосвіти.

Проте, як показує практичний досвід, реалізувати ці завдання у старшій профільній школі досить складно з огляду на ряд причин [26, с 16].

Серед таких причин виділимо наступні.

1. Невідповідність змісту навчальних програм та складових навчально-методичного комплексу географії завданням профільного навчання та засадам компетентнісного підходу.

Важливою умовою запровадження профільного навчання є розвантаження шкільних програм, їх спрямованість на формування в учнів лише тих знань, які необхідні для вирішення практичних, ціннісно-орієнтованих, комунікативних завдань, тобто на оволодіння учнями предметними і ключовими компетентностями.

Запровадженням профільного навчання зумовило появу нових підручників та інші складових навчально-методичного комплексу: робочих зошитів, зошитів - практикумів, картографічних посібників, методичних розробок уроків для вчителів, опорних схем, зошитів для контролю знань учнів тощо.

2. Недостатній рівень фахової підготовки вчителя географії до реалізації профільного навчання.

Проблема професійного розвитку вчителя полягає в тому, що сучасна школа потребує фахівців, здатних працювати в умовах швидкого зростання інформації, фахівців, готових опанувати та впроваджувати інноваційні новітні технології, нові методики, форми організації навчання.

3. Проблема адаптації традиційної методичної системи до вимог профільного навчання.

Дана проблема є чи не найголовнішою, оскільки її вирішення вимагає впровадження інноваційних новітніх технологій, нових методик і технік, форм організації навчання. Очевидно, що традиційними педагогічними технологіями, розробленими для знаннєвого підходу, складно формувати компетентності учнів.

Серед інших проблем відзначаємо нестачу методичних розробок щодо вивчення елективних курсів та факультативів, визначення критеріїв оцінювання профільній школі тощо.

З огляду на перелічені проблеми, сучасна профільна школа потребує розробки сучасного освітнього інструментарію профільного навчання з географії, зокрема методики формування предметних та ключових компетентностей з використанням інноваційних технологій, методики проведення уроків, здійснення контрольної-оцінювальної діяльності відповідно до критеріїв оцінювання компетентності учнів, тощо.

3.2. Методичні засади організації освітнього процесу з географії в профільних класах старшої школи

Якість профільного навчання географії значною мірою залежить від добору навчальних планів, програм з обов'язкових географічних дисциплін та курсів за вибором.

Важлива роль у навчанні належить навчально-методичним комплексам з курсів географії для старшої школи, які у своєму складі об'єднують різні види джерел навчальної інформації: підручники, навчальні посібники, робочі зошити і зошити для практичних робіт, навчальні атласи та контурні карти, зошити для контролю знань тощо.

Підручник як один із засобів навчання географії спрямований на системне формування географічних знань і вмінь учнів. Головне його призначення – допомогти учням самостійно закріпити і поглибити знання, здобуті на уроках географії. Підручник з географії повинен забезпечити науковість змісту матеріалу, точність, простоту і доступність його викладу, чіткість формулювання визначень, правил, законів, ідей, точну й доступну мову тексту, правильний розподіл навчального матеріалу за розділами і параграфами.

Принципова відмінність підручників для профільної школи є його практичне спрямування. Це означає посилення теоретичного матеріалу шляхом виконання різноманітних практичних робіт, практикумів, завдань вищого мисленнєвого порядку (на аналіз, синтез, оцінку).

Важливо, щоб окрім освітньої функції, підручник з географії для профільної школи виконував і інші важливі функції, серед яких:

- розвивальна, що сприятиме розвитку учнів та формуванню їх розумових здібностей;
- виховна, яка полягає у впливі на світогляд учнів, їхні моральні, естетичні почуття, ставлення до навчання та праці;
- управлінська, яка дозволяє програмувати певний тип навчання, його

методи, форми і засобів;

- дослідницька, що спонукає учнів до самостійного розв'язування географічних проблем.

Основні функції підручника повинні бути пов'язані із системою дидактичних принципів доступності, науковості, систематичності, цілеспрямованості і послідовності, зв'язку з життям та ін.

Важливими вимогами підручникотворення є засади особистісно зорієнтованого та компетентнісного навчання, суспільно-ціннісної спрямованості географічних знань. При цьому незмінною повинна залишитися загальна вимога – орієнтація змісту підручника на кінцевий результат - формування в учнів досвід природничо-наукового пізнання та створення особистісної географічної картини світу.

Підручник для 10 класу «Географія» (автори Т. Гільберг, Л. Паламарчук, В. Безуглий) був одним із перших українських підручників для профільного вивчення географії. Його структура чітка і зручна для користування [34].

Кожен розділ розпочинаються з короткої інформації щодо знань і вмінь, які учні набудуть під час роботи над його змістом. Розділ включає параграфи, які у свою чергу поділені на пункти, що дає можливість засвоювати матеріал невеликими порціями. Розкриття змісту теми супроводжується різноманітним ілюстративним матеріалом (рисунками, таблицями, логічно-структурними схемами, діаграмами, статистичними даними, картосхемами тощо), а також наявністю рубрик «Доведіть чи спростуйте», «Обговорюємо», які спонукають до дискусій, бесід, диспутів, проблемного навчання. Всі визначення, терміни і поняття у тексті можна легко відшукати, оскільки вони виокремлені іншим шрифтом. Завершується вивчення теми запитаннями і завданнями для самоконтролю. Бажаючим отримати більше інформації з даного розділу (теми) пропонується список літературних та Інтернет джерел.

У кінці підручника розміщені додатки, які подані у вигляді таблиць. У них можна знайти необхідну інформацію для виконання практичних робіт, участі у семінарах, підготовки виступів, повідомлень тощо.

Відмінною особливістю даного підручника є те, що він створений разом з навчально-методичним комплексом, до складу якого входить практикум з курсу та завдання для оцінювання навчальних досягнень учнів.

Аналіз наукової літератури дає підстави стверджувати, що підручник географії в профільній шкільній освіті займає важливе місце. Попри появу нових підручників та інших складових навчально-методичного комплексу, профільній школі, все ж таки, не вистачає сучасних підручників – цікавих, креативних, практико орієнтованих, мотивуючих до сприйняття матеріалу та самонавчання.

Важлива роль при організації профільного навчання відводиться учителю географії. Сучасного учня - знаючого, вмючого, мотивованого до навчання і адаптованого до життя в соціумі, може підготувати тільки вчитель з високим рівнем професійної компетентності.

З поміж 8-ми головних чинників, які проголошені в концепції «Нової української школи» як визначальні в розвитку та розбудові нашої освіти лише два мають організаційно – управлінське спрямування. Всі інші - так чи інакше залежать від професійної компетентності та професійного розвитку вчителя[21].

То ж які *компоненти* включає в себе поняття «професійна компетентність учителя»?

1. Когнітивний (знаннєвий): знання змісту навчання у школі; особливостей засвоєння навчального матеріалу та формування наукових понять; дидактичних принципів, технологій та методик процесу навчання; психо-фізіологічних особливостей учнів тощо.

Моделюючи навчальне заняття в профільному класі, вчителю слід надавати перевагу розвиваючій функції, а не інформаційній. Завдання вчителя географії полягає не в передачі визначеного програмою обсягу готової інформації учням, а в організації діяльності учнів щодо пізнання навколишнього світу, усвідомлення

просторових, причинно-наслідкових зав'язків між природою, населенням і господарством. У процесі навчання необхідно вести систематичну роботу з оволодіння учнями вміннями роботи з географічними джерелами інформації, інструментарієм у самостійному пізнанні географічної реальності.

У зв'язку з цим учителям географії доцільно використовувати сучасні методики і технології навчання (інформаційні, проєктно-дослідницькі, модульні, критичного мислення, диференційованого, особистісно-орієнтованого, проблемного навчання тощо), які передбачають організацію активної навчально-пізнавальної діяльності учнів з освоєння змісту навчального предмета [21, с. 26].

З метою забезпечення пізнавальної і творчої активності учнів в освітньому процесі слід ширше використовувати сучасні хмарні технології, застосування яких забезпечить мобільність і актуальність освітніх ресурсів, без додаткових витрат дозволять використовувати сучасну комп'ютерну інфраструктуру, програмні засоби та послуги.

Для розвитку інтересу до предмета, виховання в учнів відповідального ставлення до прийняття рішень, навчання прогнозуванню власного впливу на навколишній світ доцільно передбачити проведення занять практичного характеру (семінари, диспути, конференції, дебати, екскурсії, зустрічі, тощо).

2. Мотиваційний, який полягає у внутрішньому прагненні вчителя самореалізуватися у педагогічній діяльності, постійно розвиватися як професіонал. Ефективним засобом такого професійного зростання має стати самоосвіта. В умовах надзвичайно змінного і динамічного освітянського процесу, коли те, що діє сьогодні, завтра уже є недостатнім або навіть зайвим, самоосвіта стає чи не найефективнішим засобом професійної компетентності вчителя.

Мотиваційний компонент виділений серед головних компонентів Нової української школи: «Умотивований вчитель, який має свободу творчості й розвивається професійно» [35, 36].

3. Особистісний – сукупність важливих для професійної педагогічної діяльності особистісних якостей (комунікативність, відповідальність, готовність до

рефлексії, здатність до самоаналізу). Такі якості просто необхідні вчителю профільної школи, педагогіка якої ґрунтується на партнерстві між учнем, вчителем і батьками.

Вимоги до вчителя географії, який працює у профільних класах, окрім високого фахового рівня, включають вміння проектувати індивідуальні освітні траєкторії учнів; формувати компетенції, необхідні для продовження освіти у відповідній сфері майбутньої професійної діяльності; мати здібність і готовність вносити в освітній процес інтерактивні, діяльнісні компоненти, включати проектно-дослідницькі, комунікативні, креативні підходи до навчальної діяльності.

Л. К. Артемова виділяє ключові компетенції, необхідні саме вчителю географії профільних класів. Серед них:

- уміння створювати дидактичні матеріали для різнопрофільного навчання;
- володіння методами, що забезпечують варіативність освітнього простору;
- здатність поєднувати методологію, технологію і методику викладання географії (фундаментальність);
- готовність ставити і обговорювати проблеми, що вимагають виходу в різні сфери життєдіяльності (інтегрування);
- бажання розвивати пізнавальні здібності учнів різної профільної спрямованості в контексті формування творчих підходів;
- здатність розвивати мислення в учнів профільних класів;
- володіння технологіями, що сприяють розвитку певних типів пізнання дійсності в учнів профільних класів;
- володіння прийомами, що попереджають перевантаження учнів;
- освоєння методів, що забезпечують формування освітньо-професійних напрямів старшокласників;
- оволодіння проектно-дослідницькими і комунікативними вміннями і навичками».

Надзвичайно важливим для організації профільного навчання з географії є вибір методики навчання, впровадження інноваційних технологій, нових методик і

технік, форм організації навчання, в результаті яких формується система компетентностей та наукова картина світу.

Зупинимось на деяких важливих умовах методичного забезпечення профільного навчання географії у старшій школі.

1. Використання інноваційних технологій та методів в освітньому процесі – один з головних інструментів успіху в реалізації профільного навчання з географії (таблиця 3.1).

Таблиця 3.1

Освітні технології та методи в освіті (Заблоцька О.С.)

Освітні технології	Методи навчання
Когнітивно-орієнтовані	Діалогічні, проблемні, семінари – дискусії, когнітивне інструктування, інструментально-логічний тренінг, тренінг рефлексії
Діяльнісно орієнтовані	Метод проектів, імітаційно-ігрове моделювання технологічних процесів, контекстне навчання, організаційно – діяльнісні ігри, дидактичні завдання, демонстраційний і фронтальний експеримент, практикум, спостереження за природою, дослідницька робота на шкільному географічному майданчику.
Особистісно орієнтовані	Інтерактивні та імітаційні ігри, тренінги розвитку, розвивальна психодіагностика

Зауважимо, що за умов профільного навчання акцент робиться на організації індивідуальної розумової діяльності школярів. Оскільки сучасні учні отримують велику кількість інформації з різних джерел, то проектуючи урок, вчитель географії повинен надавати перевагу розвивальній функції, а не інформаційній. Це означає, що активізувати навчальну роботу необхідно організацією індивідуальної, групової

діяльності учнів щодо пізнання навколишнього світу, усвідомленням просторових, причинно-наслідкових зав'язків між природою, населенням і господарством.

У процесі навчання необхідно вести систематичну роботу з оволодіння учнями вміннями роботи з географічними джерелами інформації, інструментарієм у самостійному пізнанні географічної реальності.

З метою забезпечення пізнавальної і творчої активності учнів в освітньому процесі у профільних класах старшої школи слід ширше використовувати сучасні інформаційно-комунікаційні технології (ІКТ): мультимедійні презентації, інтерактивну дошку, електронні словники, довідники, енциклопедії, засоби візуалізації (відео, анімація, графіка, таблиці).

За допомогою інформаційних технологій, комп'ютерної техніки можна використовувати та формувати базу даних про об'єкти, значно віддалені в просторі і часі: материки, частини світу, найбільші країни, регіони, міста. Цю інформаційну базу можна опрацьовувати і подавати у вигляді графіків, діаграм, картосхем, тощо. Крім того, можливості комп'ютерної техніки на уроках географії дозволяють проводити систематизацію та обчислення даних отриманих в результаті вивчення рельєфу місцевості рідного краю, проведення елементарних геодезичних вимірювань та досліджень з метою здійснення охорони навколишнього середовища.

Серед інших технологій, які орієнтовані на активну діяльність учнів відзначаємо проєктну технологію, в основі якої лежить самостійна дослідницька діяльність учня, що має не тільки навчальне, а й науково-практичне значення.

У методиці профільної географічної освіти важливе значення має дослідницьке навчання. Основна особливість дослідницької діяльності – створення інтелектуального продукту, який доводить наукову істину в процесі реалізації досліджень.

Як складова природничої освіти географія має широкі можливості для формування в учнів наукового мислення, що ґрунтується на пошуку правильних рішень щодо протидії глобальним і національним загрозам сучасності: зміни клімату, надмірного і невиправданого споживання ресурсів, новим захворюванням.

Усе більш актуальним стане наукове мислення для розуміння того, як захищені особисті дані, хто може маніпулювати людиною через недостовірну інформацію, як ухвалювати відповідальні рішення.

Критичне мислення – одна з ключових навичок людини. Таку навичку допомагає сформувати технологія критичного мислення - процес аналізу, синтезування й обґрунтування оцінки достовірності інформації; властивість сприймати ситуацію глобально, знаходити причини і альтернативи; здатність генерувати чи змінювати свою позицію на основі фактів й аргументів, коректно застосовувати отримані результати до проблем і приймати зважені рішення – чому довіряти та що робити далі.

Результати міжнародного дослідження якості освіти PISA-2018 засвідчили невисокий рівень наукового та критичного мислення серед українських учнів. Базового рівня сформованості природничо-наукової грамотності не досягли 26,4 % учасників дослідження. Не більше 4 % учнів здатні використовувати абстрактні наукові ідеї, пояснювати незнайомі й складні явища, якісно інтерпретувати інформацію й робити прогнози, оцінювати альтернативні плани проведення експериментів, робити висновки щодо складних незнайомих явищ. І ці результати значно нижчі, ніж середні у країнах Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР)[11].

2. Зміна конструкції уроку – головної форми освітнього процесу.

Як і в звичайному загальноосвітньому навчальному закладі основною організаційною формою навчання у профільних класах є урок. Проте урок географії в профільній школі вирізняється певними особливостями:

- конкретизацією мети уроку (визначення предметних та ключових компетентностей);
- формуванням цілей навчання не з погляду педагога, а з позиції учня як очікуваних результатів діяльності (учень знатиме, умітиме, розрізнятиме тощо);

- стимулюванням процесу навчання, перетворення змісту навчання на особистісно важливу для учнів справу шляхом використання різноманітних прийомів мотивації – рушійної сили, що визначає продуктивність уроку;

- вибором методів та прийомів, що активізують розумову діяльність учнів та забезпечують свідоме засвоєння ними навчального матеріалу. При виборі змісту, методів і форм навчання орієнтація на цільові установки й очікувані результати; окремі з форм роботи (ділова гра, лекція, семінарське обговорення) наближається до вузівських форм організації навчання;

- здійснення рефлексії отриманого результату[7,17,41].

У профільній школі вчителі можуть використовувати як класичну типологію уроків (за освітньою метою), так і сучасну, характерну для компетентісно орієнтованого навчання.

У традиційній типології (класифікація за освітньою метою, яку запропонував український педагог В. Онищук) виділяють такі типи уроків:

- засвоєння (вивчення) нових знань;
- засвоєння нових умінь та навичок;
- комплексного (практичного) застосування нових знань, умінь і навичок;
- узагальнення й систематизація знань, умінь та навичок;
- перевірки, оцінки й корекції ЗУН (контролю та корекції ЗУН);
- комбіновані (урок засвоєння нових знань і застосування уже сформованих навичок і вмінь).

Незалежно від типу уроку вчитель повинен надавати перевагу таким методам навчання як проблемного викладу, частково-пошуковому, дослідницькому. Пояснювально-ілюстративні та репродуктивні методи навчання вчитель використовує лише для тих тем, які є складними для засвоєння або вимагають формування практичних навичок.

Окрім традиційної типології уроків, для профільного навчання можна використовувати сучасну типологію, запропоновану для компетентісно орієнтованого навчання Міністерством освіти і науки України (наказ № 408 від

20.04. 2018 р. «Про затвердження типової освітньої програми закладів загальної середньої освіти III ступеня»):

- урок формування компетентностей;
- урок розвитку компетентностей;
- урок перевірки та/або оцінювання досягнення компетентностей;
- комбінований урок.

Цим же наказом рекомендовані такі форми організації освітнього процесу як конференції, екскурсії, віртуальні подорожі, уроки – семінари, квести, форуми, спектаклі, брифінги, інтерактивні уроки (урок – дискусійна група, уроки – «суди», уроки з навчання одних учнів іншими), відеоуроки, інтегровані уроки, проблемні уроки, прес-конференції, ділові ігри тощо [43, с.15].

Засвоєння нового матеріалу можна проводити під час проведення, конференції, лекції, екскурсії. Теми доповідей визначаються вчителем або обираються учнями самостійно. Під час навчальної екскурсії учні отримують знання, ознайомлюючись із явищами, що відбуваються у природі, з технологічними процесами на виробництві, з музейними експонатами.

Консультації проводяться з учнями для глибшого засвоєння ними окремих предметів. Семінар як форма організації навчання об'єднує дискусію та бесіду учнів. Під час заключної конференції питання можуть висвітлюватися як у формі дискусії, так і у формі диспуту з метою обговорення полярних точок зору. На заключному етапі обговорення вчитель разом з учнями підбивають підсумки і формулюють висновки.

Навчально-практичні заняття проводяться як з метою засвоєння нового матеріалу та розвитку компетентностей так і перевірки та оцінювання досягнення компетентностей. Учні отримують конкретні завдання, за виконання яких звітують перед вчителем.

Особливістю цієї форми організації навчання є те, що вона поєднує виконання різних експериментів, практичних вправ, є менш регламентованою і сприяє самостійності учнів.

Метою оглядової конференції (для 10-11 класів) є обговорення головних питань вивченого матеріалу, розкриття узагальнюючих підходів до його аналізу та систематизації.

Перевірка та оцінювання компетентностей може проводитися у формі співбесіди, заліку, підсумкового практичного заняття.

Форми організації освітнього процесу у профільній школі не є сталими. Вони можуть змінюватися, розширюватися у змісті предметів за умови виконання державних вимог Державного стандарту, навчальних планів та програм.

Результатом роботи вчителя у профільній школі мають бути сформовані в учнів компетентності (знаннєвий, діяльнісний та ціннісний компоненти).

Зокрема учні повинні знати і розуміти:

- розвиток географії на сучасному етапі, структуру, методи та джерела географічної інформації, основні теорії та концепції, роль географічної науки у вирішенні проблем сучасного суспільства;

- основні теоретичні категорії і поняття, зокрема географічне положення та районування, природні територіальні системи, географічне краєзнавство розвиток географічної оболонки, природокористування та геоекологію, географічний територіальний поділ праці тощо.

Учні повинні вміти:

- використовувати положення географічної науки для опису та аналізу сучасного світу - складної та динамічної територіальної системи;

- давати характеристику різним типам регіонів, країн і районів;

- проводити навчальні дослідження та проектування взаємодій різних географічних явищ і процесів з використанням р методів географії;

- вирішувати важливі для суспільства завдання на основі проведення геоекологічної та геоеконімічної експертизи;

Учні повинні аналізувати та давати оцінку:

- різним територіям з точки зору взаємопов'язаних природних, соціально-економічних та техногенних об'єктів і процесів;

- опису та пояснення різних явищ в оточуючому середовищі на основі їх географічної та геоекологічної експертизи;
- інженерно-господарську діяльності, техногенному впливу на земну кору;
- розумінню місця та ролі географії в сучасному світі та різних сферах життя тощо.

Як інструмент оцінювання освітніх досягнень учнів можна використовувати портфоліо.

Портфоліо - це портфель індивідуальних навчальних досягнень учнів, своєрідна накопичувальна система оцінювання навчальної, практичної, соціальної, творчої та інших видів навчальної діяльності.

Система портфоліо передбачає вміння учнів ставити цілі, планувати і організовувати власну навчальну діяльність, здійснювати самоконтроль та самооцінку.

В цілому, система оцінювання в профільній школі має сприяти реалізації компетентнісного підходу до навчання, при якому оцінюється не лише знання, а те як ці знання використовуються для вирішення прикладних задач.

Підходи до формування критеріїв оцінювання:

- оцінювати не результат, а процес навчання, індивідуальний поступ кожного учня;
- позитивно оцінювати досягнення учнів не залежно від того, скромні вони чи значні, враховувати поступ дитини. В цьому полягає мотивуюча роль оцінювання;
- оцінювати рівень аргументації та вміння висловлювати свою думку.

Оцінювання спрямовується на виконання таких завдань:

1. Розв'язання проблем та прийняття рішень.
2. Оцінювати вміння, які дозволяють працювати в команді.
4. Уміння слухати, розв'язувати дискусійні питання.
5. Уміння використовувати знання в реальних життєвих ситуаціях.

Оцінюючи результати навчально - пізнавальної діяльності учнів з географії у профільній школі, необхідно урізноманітнювати завдання, враховуючи всі рівні

конгнітивного домену від найнижчого до найвищого: знання, розуміння, застосування, аналіз, синтез, оцінювання.

Під час формування завдань для визначення рівня навчальних досягнень необхідно використовувати досвід міжнародного дослідження PISA, яке є взірцевим у створенні завдань, що їх найчастіше називають компетентнісно орієнтованими.

Структура компетентнісно зорієнтованих завдань передбачає наявність таких складників:

1. Стимул щодо виконання завдання: опис життєвої ситуації, суперечність проблемної ситуації, цікава невідома раніше інформація тощо.

2. Формулювання завдання у задачній формі, яке передбачає наявність у ньому таких складників як: сформульованої у формі запитання чи завдання вимоги (мети), умов (відомого) та шуканого (невідомого).

3. Джерело інформації: географічні данні, які необхідні для виконання завдання у випадку, коли їх недостатньо за умовами завдання.

4. Зразок (бланк) оформлення результатів виконання завдання (пропонується у випадках, коли передбачена структурована відповідь – заповнення таблиці, схеми тощо)[53].

Висновки до розділу

Отже проблема застосування компетентнісного підходу до створення змісту та методики навчання географії у профільній школі є важливою.

Вирішення цієї проблеми передбачає якісну перебудову освітнього процесу в старшій профільній школі. Основним умовами такої перебудови є такі.

1. Використанням інноваційних технологій, методик та технік.
2. Використання діяльнісних форм організації освітнього процесу.
3. Зміна конструкції уроку – головної форми освітнього процесу.
4. Зміна до підходів оцінювання, що полягає у визначенні критеріїв оцінювання компетентності учнів та використанні компетентнісно зорієнтованих завдань для виявлення рівня сформованості та розвитку компетентності учнів профільної школи.
5. Підготовка вчителя географії до роботи з учнями профільної школи.

6. Підготовка якісного навчально-методичного комплексу з географії, в першу чергу підручників.

ВИСНОВКИ

На сучасному етапі реформування та розвитку освіти в Україні проблема запровадження профільного навчання є надзвичайно важливою.

Таке навчання сприяє розвитку індивідуальних якостей та інтересів старшокласників, їх професійному самовизначенню та успішній реалізації в соціумі. Профільне навчання можна розглядати як вид диференційованого навчання, при якому враховуються потреби, здібності, нахили учнів. Такі потреби забезпечуються цілями, змістом, структурою й організацією освітнього процесу.

За останні роки у нашій країні зроблено чимало для успішної профілізації старшої школи: розроблені типові навчальні плани, створені програми для базових, профільних предметів та курсів за вибором, підготовлено підручники, посібники.

Проте є чимало проблем, які ускладнюють запровадження профільного навчання у старшій школі. Виявлення та розв'язання цих проблем зумовили проведення дослідження з теми «Особливості вивчення географії у профільних класах старшої школи».

У розділі 1 «Теоретико-методичні засади профільного навчання географії в старшій школі» здійснено аналіз досліджуваних раніше проблем профільного навчання зарубіжними і українськими науковцями.

Також визначені окремі негативні аспекти та ризики профілізації старшої школи, пов'язані зі створенням нормативно-правової бази, психологічного супроводу, відповідного навчально – методичного, кадрового, фінансового забезпечення.

Проаналізовано зарубіжний досвід щодорозвитку шкільної профільної освіти, зокрема визначено основні підходи, принципи, загальні тенденції. Такий досвід має неабияке значення, оскільки дає змогу уникнути помилок на шляху до оптимального визначення мети, структури й змісту шкільної профільної освіти в старшій школі.

У розділі 2 проаналізовано та обґрунтовано такі педагогічні умови організації профільного навчання, як врахування актуальних освітніх потреб учнів у певних

напрямах спеціалізації, забезпечення допрофільної підготовки учнів 8-9 класів, забезпечення закладів освіти кваліфікованими педагогічними кадрами та сучасними технічними засобами навчання, забезпечення психолого-педагогічного супроводу допрофільного і профільного навчання.

Визначено рівні на яких відбувається опанування змісту предметів у профільному навчанні: стандарту, академічний, профільної підготовки.

Проаналізовано форми організації профільного навчання: внутрішньошкільні та зовнішні.

Схарактеризовано основні вимоги до розробки змісту навчання географії в системі профільної освіти та вимоги до типів навчальних профілів з географії.

Зокрема, проаналізовано програми для профільного навчання, профільні і спеціальні курсами за вибором, факультативи.

Детально розглянуто рівні опанування змістом географічної освіти в старшій профільній школі на прикладі профілю «Географічний».

У розділі 3 висвітлено проблеми застосування компетентнісного підходу до створення змісту та методики навчання географії у профільній школі та обґрунтовані методичні засади організації освітнього процесу з географії в профільних класах старшої школи.

Визначено, що основними умовами якісної перебудови освітнього процесу в старшій профільній школі є наступні.

1. Використанням інноваційних технологій, методик та технік.
2. Використання діяльнісних форм організації освітнього процесу.
3. Зміна конструкції уроку – головної форми освітнього процесу.
4. Зміна до підходів оцінювання, що полягає у визначенні критеріїв оцінювання компетентності учнів та використанні компетентнісно зорієнтованих завдань для виявлення рівня сформованості та розвитку компетентності учнів профільної школи.
5. Підготовка вчителя географії до роботи з учнями профільної школи.

6. Підготовка якісного навчально-методичного комплексу з географії, в першу чергу підручників.

Дотримання вищезазначених умов буде гарантією швидкого просування загальноосвітніх навчальних закладів шляхом реалізації профільного навчання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бібік Н. Науково-методичний супровід у профільній школі / Надія Бібік, Михайло Бурда // Освіта України. – 2004. – 17 серп. (№ 62/63). – С. 4.
2. Бібік Н. М. Профільна школа: проблеми наукового супроводження / Н.М. Бібік // Зміст і технології шкільної освіти: Матеріали звіт. наук. конф., 30-31 берез. 2004 р.: У 2 ч. / АПН України. Ін-т педагогіки. – К., 2004. – Ч. 1. – С. 6 – 9.
3. Бібік Н. Профільна школа як стратегія рівного доступу до якісної освіти / Надія Бібік // Директор шк. – 2004. – Жовт. (№ 37). – С. 2-3.
4. Бондар С. Компетентність особистості – інтегрований компонент навчальних досягнень учнів // Біологія і хімія в школі. – 2003. – С. 8 – 9.
5. Бугайов О.І. та ін. Диференціація навчання учнів у загальноосвітній школі: метод. рекомендації. – К.: Освіта, 1992. – 32 с.
6. Бурда М. Нові підходи до організації освіти у старшій школі: Концепція профіл. навчання у старшій школі / Михайло Бурда // Директор шк., ліцею, гімназії. – 2004. – № 1. – С. 72 – 77.
7. Вішнікіна Л.П. Компетентнісно-формульвальний урок географії / // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія : Географічні науки. – 2016. – Вип. 5. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ksuhsgs_2016_5_24.
8. Галузева програма впровадження профільного навчання на 2008-2010 роки // Інформаційний збірник МОН України. – 2008, № 16-17.
9. Гільберг Т.Г. Роль елективних курсів (курсів за вибором) в організації допрофільної підготовки і профільного навчання // Географія та основи економіки в школі. – 2009, № 5.
10. Географія та економіка. 6-11 кл. :навчальні програми, методичні рекомендації про викладання у закладах загальної середньої освіти у 2019/2020 навчальному році/ Укладач Р. В. Гладковський. - Харків: Вид-во «Ранок», 2019. – 192 с.

11. Завдання міжнародного дослідження якості освіти PISA: Режим доступу: <http://testportal.gov.ua/>
12. Закон України «Про загальну середню освіту» // Освіта України. Нормативно-правові документи. – К. : Міленіум, 2001. – С. 103–126.
13. Закон України «Про освіту» [Електронний ресурс] // Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20#n984>. – Назва з екрану.
14. Кизенко В. І. З вітчизняного досвіду організації профільного навчання в старшій школі / В.І. Кизенко // Підруч. для директора. – 2003. – № 11/12. – С. 61 – 74.
15. Кизенко В. І. Основні підходи до формування змісту профільного навчання / В. І. Кизенко // Зміст і технології шкільної освіти: Матеріали звіт. наук. конф., 30-31 берез. 2004 р.: У 2 ч. / АПН України. Ін-т педагогіки. – К., 2004. – Ч. 1. – С. 13-14.
16. Кизенко В. І. Педагогічна сутність основних понять профільного навчання / В. І. Кизенко // Підруч. для директора. – 2003. – № 11/12. – С. 42-45.
17. Компетентнісно орієнтовані уроки з географії (за матеріалами творчої групи з географії «Забезпечення компетентнісного підходу у навчанні географії»): тематичний збірник праць/ упорядник А.А. Волосюк; за заг. редакцією Ю.В.Лис. – Рівне: РОІППО, 2019. – 174 стор. [Електронний ресурс] // Режим доступу: http://roippo.org.ua/upload/iblock/8d1/pos_bnik-zakhodu.pdf. – Назва з екрану.
18. Концепція профільного навчання в старшій школі / Л. Д. Березівська, Н. М. Бібік, М. І. Бурда та ін. : [навч. посіб.]. – К. : 2003. – Вип.2.
19. Концепція профільного навчання у старшій школі // Освіта в Україні: збірник законодавчих та нормативних актів / Ю. В. Паливода (упорядн.). — К. : Паливода А. В., 2009. — 312 с. — (Закони України).
20. Концепція профільного навчання у старшій школі. [Електронний ресурс] Режим доступу: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/npa/5a1fe82a9c95d.pdf>. - Назва з екрану.
21. Концепція «Нова українська школа» [Електронний ресурс] // Режим доступу:

https://nus.org.ua/wpcontent/uploads/2017/09/razdel_1_Oglyad.pdf<https://mon.gov.ua/ua/tag/nova-ukrainska-shkola>. – Назва з екрану.

22. Концепція змісту географічної освіти для профільної школи // Географія та основи економіки в школі . – 2009. – № 7-8. – С. 5-8.

23. Корнєєв В.П., Корнєєв О.В., Круглик Л.І., Топузов О.М. Особливості вивчення географії в старшій школі // Географія. – 2008, № 17.

24. Кобернік С.Г. Оновлення навчальних програм як необхідна умова розвитку географічної освіти в основній школі [Текст] / С.Г. Кобернік // Географія та економіка в сучасній школі. – 2012. – № 7-8. – С. 48-52.

25. Курси за вибором з географії. Зміст і методичні рекомендації / уклад. Т.Г. Назаренко. – Х.: вид. група «Основа», 2011. – 112 с.

26. Лис Ю. Сучасний освітній інструментарій компетентнісно орієнтованого навчання з географії. Матеріали збірника наукових праць науково-методичного семінару «Географічна освіта у шкільних та позашкільних закладах : проблеми, пошуки, перспективи» (23 вересня 2020р.) за ред. проф. Д. В. Лико / Рівненський державний гуманітарний університет. – Рівне: Видавець О. Зень, 2020. – 92 с.

27. Липова Л., Замаскіна П., Малишев В. Профільне навчання і проблеми соціалізації випускників // Шлях освіти. – 2008. – № 1. – С. 38-41.

28. Локшина О. Старша школа в Європі: сучасний контекст // Шлях освіти. – 2003. - №2. – с.21-24.

29. Локшина О. Профільна школа в зарубіжжі: стан і тенденції розвитку // Управління освітою. –2004.- №1. –с.8-11.

30. Назаренко Т.Г. Зміст і структура методики навчання географії в профільній школі // Географія та основи економіки в школі. – 2008, № 7-8.

31. Назаренко Т.Г. Методика навчання географії в профільній школі: теорія і практика: Монографія. – К.: Педагогічна думка, 2013. – 380 с.

32. Овчарук О. Профільне навчання у старшій школі / О. Овчарук // Стратегія реформування освіти в Україні: Рекомендації з освітньої політики. — К. : К.І.С., 2003. — С. 64.

33. Овчарук О. Сучасні тенденції розвитку змісту освіти в зарубіжних країнах // Шлях освіти. - №2.-2003.- с.17-21.

34. Паламарчук Л. Б., Гільберг Т. Г., Безуглий В. В Географія: підручник для 10 класу (профільний рівень) / Лариса Борисівна Паламарчук, Тетяна Георгіївна Гільберг, Віталій Вікторович Безуглий // – К.: Генеза, 2010 – 304 с.

35. Підласий І.П. Як стати компетентним педагогом? Частина 1. Підковуємося теоретично / І.П.Підласий. – Харків: Вид. група «Основа», 2019. – 112 С.

36. Підласий І.П. Як стати компетентним педагогом? Частина 2. Мислимо критично / І.П.Підласий. – Харків: Вид. група «Основа», 2019. – 128 С.

37. Підласий І.П. Як стати компетентним педагогом? Частина 3. Діємо практично / І.П.Підласий. – Харків: Вид. група «Основа», 2019. – 112 С.

38. Покась Л.А. Шляхи формування компетенцій у старшокласників на уроках географії // Географія та економіка в сучасній школі. – 2012. - №6, - С.2-5.

39. Покась Л., Мотовиляк О. Методика формування комунікативної компетентності у старшокласників на уроках географії // Географія та економіка в сучасній школі. – 2011. - №2, - С.2-6.

40. Положення про елективні курси допрофільної підготовки та профільного навчання учнів. Схвалено науково-методичною радою ХОШПО від 20.03.2007 р. // Офіційний сайт Міністерства освіти і науки України : [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.mon.gov.ua>

41. Пометун О., Пироженко Л. Сучасний урок: інтерактивні технології навчання. – К.:А.С.К. – 2004. – 192с.

42. Про затвердження Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти [Текст]: постанова Кабінету Міністрів України від 23.11.2011 року № 1392 // Інформаційний збірник та коментарі Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України. – 2012. – № 4-5. – С. 3-56.

43. Про затвердження типової освітньої програми закладів загальної середньої освіти III ступеня (профільна середня освіта). – Режим доступу:

<https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-zatverdzhennya-tipovoyi-osvitnoyi-programi-zakladiv-zagalnoyi-serednoyi-osviti-iii-stupenya-408>. Назва з екрана.

44. Родигіна І.В. Компетентнісно орієнтований підхід до навчання / Настільна книга педагога / Упорядник Андрєєва В.М., Григораш В.В. – Харків: Вид. група «Основа», 2006. – С.201 – 228.

45. Савченко О. Я. Основні напрями реформування шкільної освіти / О. Я. Савченко // Шлях освіти. – 1998. – № 1. – С. 2-6.

46. Сікорський П. І. Організація диференційованого навчання в сільській школі : дис. канд. пед. наук: 13.00.04 / П. І. Сікорський. – К. : Ін-т педагог. і психолог. проф. освіти АПН України, 1995. – 160 с.

47. Старша профільна школа: кроки до становлення. Методичні рекомендації. / Сейтосманов А., Фасоля О., Мархлевські В. — К., 2019. — 52 с. Електрон. дані. – Режим доступу: <https://decentralization.gov.ua/uploads/library/file/483/4.pdf>. Назва з екрана.

48. Тімець О. Географічна освіта як основа формування життєвих компетенцій учнів // Географія та економіка в сучасній школі. – 2008. – № 6, - С.2-4.

49. Топузов О.М., Назаренко Т.Г. Проблема підготовки вчителів географії до роботи в умовах профільного навчання // Географія та основи економіки в школі. – 2009, №6.

50. Топузов О.М. Профільне навчання: проблеми формування змісту курсів за вибором та організація навчальної діяльності в загальноосвітніх навчальних закладах. – К.: Пед. Думка, 2008. – 544 с.

51. Топузов О., Вішнікіна Л. Компетентнісний підхід до навчання географії // Географія та основи економіки в школі. – 2011. – №5. – С. 34 - 37.

52. Топузов О. Формування географічної компетентності учнів засобами проблемного навчання // Рідна школа. – 2008.- 2008.- №9. – С.43-45.

53. Фасоля А.М. Компетентнісно зорієнтовані завдання: проблеми термінології, типології, створення . – Х.: Вид. група «Основа», 2014. – № 23-24. – С. 3-9.

54. Химинець В.В. Інноваційна освітня діяльність. – Ужгород, 2007. – 364 с.

55. Химинець В.В. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи // Освіта Закарпаття. – 2007. – № 6. – С. 7-10.

56. Шиян Н. Варіативний багаторівневий зміст профільного навчання в загальноосвітній школі сільської місцевості // Рідна школа. – 2004. – № 6. – С. 18 – 21.

57. Юзбашева Г. С. Науково-методична підготовка вчителя як чинник якісного освітнього середовища / Г. С. Юзбашева // Біологія і хімія в школі. – 2007. – № 4. – С. 33-37.

58. Юзбашева Г. С. Організаційно-методична підготовка вчителя до творчого саморозвитку у післядипломній освіті / Г. С. Юзбашева : матеріали наук.-метод. конфер. [«Творчий саморозвиток особистості як складова змісту природничо-математичних дисциплін»], (Херсон, 27 жовтня 2005 р.), (від. ред. Юзбашева Г. С.) – Херсон : Айлант, 2005. – Вип. VIII. – С. 3-7.

59. Яценко В.С. Допрофільна географічна підготовка: Методичний посібник. – Х. – Вид. група «Основа», 2009. – 95 с.

ДОДАТКИ

Додаток А

**Навчальний план
для 10-11 класів закладів загальної середньої освіти
(рівень стандарту, академічний рівень)**

Предмети	Кількість годин на тиждень у класах	
	10	11
Базові предмети¹	27 (29)	26 (28)
Українська мова	2	2
Українська література	2	2
Зарубіжна література	1	1
Іноземна мова ²	2	2
Мова і література корінного народу, національної меншини ³	2	2
Історія України	1,5	1,5
Всесвітня історія	1	1
Громадянська освіта	2	0
Математика (алгебра і початки аналізу та геометрія)	3	3
Біологія і екологія	2	2
Географія	1,5	1
Фізика і астрономія	3	4
Хімія	1,5	2
Фізична культура ⁴	3	3
Захист Вітчизни	1,5	1,5
Вибірково-обов'язкові предмети (Інформатика, Технології, Мистецтво)	3	3
Додаткові години¹ на профільні предмети, окремі базові предмети, спеціальні курси, факультативні курси та індивідуальні заняття	8 (6)	9 (7)
Гранично допустиме тижневе навантаження на учня	33	33
Всього фінансується (без урахування поділу класу на групи)	38	38

Орієнтовна кількість навчальних годин для профільних предметів

Профільний предмет	Кількість годин на тиждень	
	10 клас	11 клас
Українська мова	4	4
Українська література	4	4
Зарубіжна література	3	3
Іноземна мова	5	5
Друга іноземна мова	3	3
Мова і література корінного народу, національної меншини	5	5
Історія України	3	3
Всесвітня історія	3	3
Правознавство	3	3
Економіка	3	3
Алгебра	6	6
Геометрія	3	3
Фізика і астрономія	6	6
Біологія і екологія	5	5
Хімія	4	6
Географія	5	5
Інформатика	5	5
Технології	6	6
Мистецтво	5	5
Фізична культура	6	6
Захист Вітчизни	5	5

Навчальний план
закладів загальної середньої освіти з українською мовою навчання
Природничо-математичний напрям

Предмети	Кількість годин на тиждень у 11 класі			
	Екологічний профіль	Біолого-хімічний профіль	Біолого-фізичний профіль	Географічний профіль
Українська мова	1	1	1	1
Українська література	2	2	2	2
Іноземна мова	3	3	3	3
Зарубіжна література	1	1	1	1
Історія України	1,5	1,5	1,5	1,5
Всесвітня історія	1	1	1	1
Громадянська освіта:				
економіка	1	1	1	1
людина і світ	0,5	0,5	0,5	0,5
Художня культура	0,5	0,5	0,5	0,5
Математика*	3	3	3	3
Астрономія	0,5	0,5	0,5	0,5
Біологія	5	5	5	1,5
Географія	-	-	-	5
Фізика	3	2	6	2
Хімія	2	6	2	2
Екологія	2	0,5	0,5	2
Технології	1	1	1	1
Інформатика	1	1	1	1
Фізична культура**	2	2	2	2
Захист Вітчизни	1,5	1,5	1,5	1,5
Разом	32,5	34	34	33
Додатковий час на поглиблене вивчення предметів, введення курсів з вибором, факультативів	5,5	4	4	5
Гранично допустиме навантаження на учня:	33	33	33	33
Всього фінансується (без урахування поділу класу на групи)	38	38	38	38

Навчальний план
закладів загальної середньої освіти з українською мовою навчання
Суспільно-гуманітарний напрям

Предмети	Кількість годин на тиждень у 11 класі			
	Історичний профіль	Правовий профіль	Філософський профіль	Економічний профіль
Українська мова	2	2	2	1
Українська література	2	2	2	2
Іноземна мова	3	3	3	3
Зарубіжна література	2	2	2	1
Історія України	4	1,5	1,5	1,5
Всесвітня історія	4	1	4	1
Громадянська освіта:				
правознавство	-	3	-	-
економіка	1	1	1	3
людина і світ	1	1	1	0,5
філософія	-	-	2	-
Художня культура	0,5	0,5	0,5	0,5
Математика	3	3	3	
Алгебра				3
Геометрія				2
Астрономія	0,5	0,5	0,5	0,5
Біологія	1,5	1,5	1,5	1,5
Географія **	-	-	-	5
Психологія	1	1	1	-
Фізика	2	2	2	2
Хімія	1	1	1	1
Екологія	0,5	0,5	0,5	0,5
Технології	1	1	1	1
Інформатика	1	1	1	1
Фізична культура	2	2	2	2
Захист Вітчизни	1,5	1,5	1,5	1,5
Разом	34,5	32	34	34,5
Додатковий час на поглиблене вивчення предметів, введення курсів за вибором, факультативів	3,5	6	4	3,5
Гранично допустиме навантаження на учня:	33	33	33	33
Всього фінансується (без урахування поділу класу на групи)	38	38	38	38

Перелік навчальних програм з географії, рекомендованих МОН України, для реалізації варіативної складової навчальних планів

№ з/п	Назва і тип програми, автор	Класи	Видавництво, установа, яка подавала програму на схвалення	Реквізити документа про схвалення
1.	Програма факультативного курсу «Юний географ-краєзнавець» для загальноосвітніх навчальних закладів (за загальною редакцією Чобан Р.Д.)	6-11	Івано Франківський ОШПО	Лист ПТЗО від 2.06.2014 №14.1/12-Г-812
2.	Збірник програм курсів за вибором та факультативів «Географія» у 2-х частинах (упорядник Гільберг Т.Г.)		Хмельницький ОШПО	Лист МОН України від 10.08.2016 №1/11-10921
3.	Навчальна програма курсу за вибором «Природа рідного краю. Одещина. 6 клас» (укладачі: Тертична, І.П. Холостенко Л.В.)	6	Одеський ОІУВ	Лист ПТЗО від 02.06.2014 №14.1/12-Г-809
4.	Навчальна програма білінгвальних курсів французькою мовою «Географія» (розробник Піколзіна Г.І.)	6-8	Спеціалізована школа №49 з поглибленим вивченням французької мови І-ІІІ ступенів м.Києві	Лист ПТЗО від 15.01.2014 №14.1/12-Г-35
5.	Навчальна програма з білінгвального курсу «Географія» французькою мовою для учнів 9 класів (автор Дмитренко О.А.)	9	Спеціалізована школа №49 з поглибленим вивченням французької мови І-ІІІ ступенів м.Києві	Лист ПТЗО від 02.06.2014 №14.1/12-Г-805
6.	Навчальна програма курсу за вибором «Фізична географія Київської області» (укладачі Олійник Я.Б., Совенко В.В., Захарченко А.Г.)	8	Київський ОШОПК	Лист ПТЗО від 29.07.2014 №14.1/12-Г-1364
7.	Навчальна програма курсу за вибором «Всесвітній спадок ЮНЕСКО» (автор Назаренко Т.Г.)	9-10	Інститут педагогіки НАПНУ країни	Лист ІМЗО від 27.06.2018 №22.1/12-Г-437
8.	Навчальна програма курсу за вибором «Політична географія світу» (автор Назаренко Т.Г.)	9-10	Інститут педагогіки НАПНУ країни	Лист ІМЗО від 27.06.2018 №22.1/12-Г-435
9.	Навчальна програма «Ґрунтознавство» (автори Євсюченко Л.В., Істоміна Л.В.)	8		Лист ІМЗО від 12.05.2017 №21.1/12-Г-87

10.	Навчальна програма курсу за вибором «Основи дослідницького пошуку» (авт. Поліхун Н.І.)		Інститут обдарованої дитини НАП НУКРАЇНИ	<i>Лист</i> <i>ІМЗО від 06.12.201</i> <i>6</i> <i>№2.1/12-Г-857</i>
-----	--	--	--	--

11.	Навчальна програма курсу за вибором «Основи роботи з топографічною картою» (авт. Даценко Л.М., Остроух В.І., Совенко В.В., Терещук Н.М.)	8	Київський ОІП ОПК	Лист ІМЗО від 15.08.2018 №22.1/12-Г-780
12.	Програми з географії для 5-9 класів Вальдорфських загальноосвітніх навчальних закладів (авт. Марченко Н.Г., Столяр І.А.)	5-9	Асоціація вальдорфських ініціатив в Україні	Лист МОН України від 30.03.2015 №1/11-450
13.	Навчальні програми курсу за вибором «Етногеографія» для учнів 5-9 класів загальноосвітніх навчальних закладів (авт. Рихлик Т. І.)	5-9	Київський ОІПОПК	Лист ІТЗО від 18.03.2015 №14.1/12-Г-99
14.	Програма курсу за вибором для учнів 9 класу «Економічна і соціальна географія Київської області» (авт. Олійник Я.Б., Совенко В.В., Шевченко Л.М.)	9	Київський ОІПОПК	Лист ІТЗО від 26.06.2015 №14.1/12-Г-727
15.	Програма факультативного курсу для учнів 8(9) класу «Картографія» (авт. Даценко Л.М., Совенко В.В., Притула І.В.)	8 (9)	Київський ОІПОПК	Лист ІТЗО від 26.06.2015 №14.1/12-Г-728
16.	Програма факультативного курсу для учнів 8 класу «Основні топографічні знання» (авт. Даценко Л.М., Совенко В.В., Олександрів Т.І.)	8	Київський ОІПОПК	Лист ІТЗО від 26.06.2015 №14.1/12-Г-718
17.	Програма курсу за вибором «Географія рідного краю» (уклад. Бойко В.М.)	5		Лист ІТЗО від 30.07.2015 №14.1/12-Г-977
18.	Навчальна програма «Основні геоінформаційні системи і технології» (авт. Даценко Л.М., Остроух В.І.)	10	ДНВП «Картографія»	Лист ІМЗО від 30.11.2015 №2.1/12-Г-93
19.	Навчальна програма спеціального курсу «Харківщинаознавство» (авт. - уклад. Грінченко О.І., Губіна С. Л.)	8-9	КВНЗ «Харківська академія неперервної і освіти»	Лист ІМЗО від 05.08.2016 №2.1/12-Г-649
20.	Програма для профільного навчання у старшій школі «Загальна географія» (авт. С.Г. Кобернік, Р.Р. Коваленко)	10-11		Лист ІМЗО від 05.08.2016 №2.1/12-Г-647
21.	Навчальна програма курсу за вибором «Географія економічних систем світу» (авт. Назаренко Т.Г.)	9-10	Інститут педагогіки НАП НУ України	Лист ІМЗО від 27.06.2018 №22.1/12-Г-436
22.	Навчальна програма курсу за вибором «Основні туризму» (авт. Грецька Є.В., Бовзенко Л.Г.)	8		Лист ІМЗО від 06.12.2016 №2.1/12-Г-859